

dnevi

AKADEMIKINJE

Zinke Zorko

DNEVI AKADEMIKINJE ZINKE ZORKO 2024

Uredila: Oto Vogrin, Barbara Volmajer

Jezikovni pregled: Barbara Volmajer, Metka Volmajer

Oblikovanje in prelom: Oto Vogrin

Izdal in založil: Hram kulture Arnolda Tovornika, Selnica ob Dravi, 2025

Zanjo: Mihael Kranjčević

Spletni izvod

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

811.163.6'28:929Zorko Z.(082)(0.034.2)

DNEVI akademikinje Zinke Zorko (2024 ; Kapla na Kozjaku, Gradišče na Kozjaku)
Dnevi akademikinje Zinke Zorko [Elektronski vir] : [18. in 19. oktobra 2024, na
Kapli na Kozjaku in Gradišču na Kozjaku] / [uredila Oto Vogrin, Barbara Volmajer]. -
E-zbornik. - Selnica ob Dravi : Hram kulture Arnolda Tovornika, 2025

Način dostopa (URL): <https://www.hramkulture.si/>
ISBN 978-961-95375-1-0 (PDF)
COBISS.SI-ID 227057923

UVOD IN ZAHVALA	5
NA KAPLI SE JE PISALO ...	6
PREDSTAVITEV NAREČNIH PRISPEVKOV	7
OŠ BREZNO – PODVELKA, PODRUŽNICA KAPLA NA KOZJAKU	9
OŠ BREZNO-PODVELKA	12
OŠ LOVRENC NA POHORJU	13
GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA ZA KEMIJO IN FARMACIJO RUŠE	14
OŠ SELNICA OB DRAVI	14
NATEČAJ NAREČNE PESMI IN POEZIJE: V NAREČJU ROJENI	15
PRISPEVKI: PRIZNANJA	15
PRISPEVKI: NAGRADE	17
KONCERT LJUDSKE NAREČNE PESMI	19
O NAREČNIH BESEDILIH NA POPEVKI VESELE JESEN	24
POGOVOR O AKADEMIKINJI ZINKI ZORKO, NAREČNI PESMI IN POEZIJI ...	27
Jože Motaln, SVETA VERA, BODI VAM LUČ!	27
Oto Vogrin, PELI SO TUDI V BARVAH IN ODTISNILI MISLI	31
Mihaela Koletnik, KOROŠKO NAREČJE V POPULARNI GLASBI	42
Tone Partljič, PARTLIČEVI SPOMINI NA »GOSPO« ZINKO ZORKO	62
PREDAJA KNJIŽNE ZBIRKE ZORA, KNJIŽNICI KAPLA NA KOZJAKU	66
ZAKLJUČEK	68

Dnevi akademikinje Zinke Zorko so potekali 18. in 19. oktobra 2024, prav tam, kjer je bila rojena. V okolju Kaple na Kozjaku ljudje še pomnijo Zinko in še vedno govorijo narečje in ne samo to – tudi živijo v narečju z vsem bogastvom tradicije in iskrene preprostosti. Prav zato smo se odločili, da Dneve akademikinje Zinke Zorko postavimo na Kaplo in Gradišče na Kozjaku z namenom, da ohranimo spomin na akademikinjo in ubodimo še živo glasbo in narečno poezijo. Prav takšna je bila Kapla te dni skozi ogledalo, obrnjeno proti nam vsem, kot ga je v pesmi opisal Igor Glasenčnik:

Sem to jaz?

Si to ti?

Bil si!

A čigav je obraz? ...,

Zinkin včeraj, danes, jutri in za vse večne čase.

UVOD IN ZAHVALA:

Naj bo tako kot je v uvodniku zbornika ob Dnevih akademikinje Zinke Zorko 2022, *Jesenšek* zapisal: *Akademikinja Zinka Zorko si je ves čas prizadevala, da je dialektologija postajala znana in priljubljena tudi izven ozko znanstvenih krogov, tako da jo je predstavljala v medijih (zelo odmevne so bile njene tedenske oddaje o slovenskih narečjih na Radiu Maribor med letoma 1991 in 1992) in razširjala med veliko ljudi (več kot 60 strokovnih člankov in številni intervjuji o narečjih in narečni podobi slovenskega jezika). Z zavzetostjo do slovenskega jezika in z ustvarjalnim ter izvirnim pristopom do slovenskih narečij je veliko prispevala k uzaveščenju dialektološke stroke. Dialektologijo je popularizirala v številnih občinskih zbornikih, npr. Zbornik Občine Videm, Zbornik Občine Miklavž na Dravskem polju, Zbornik Občine Mislinja, Zbornik Občine Slovenska Bistrica, Zbornik Občine Markovci pri Ptuj, Zbornik Občine Selnica ob Dravi, Limbuška govorica, Zbornik Občine Podvelka itd. Jezikovne drobtinice, ki jih je več let pisala za domače Selniške novice (glasilo občine Selnica ob Dravi), so mali narečni biseri, nastavki za narečne slovarčke stavbarskega izrazja v koroškem in štajerskem narečju, za razumevanje prevzetih besed in tujk v narečju in kar je za njene Selničane bilo najbolj zanimivo, predstavila, popisala in razložila je severni štajerski govor v Občini Selnica ob Dravi (Jesenšek 2023: 13).*

Prav s tem so se Dnevi 2024 bienalno začeli in tudi nadaljevali, v tem duhu smo jih tudi zaključili. Dnevi akademikinje Zinke Zorko so za nami. Naš zastavljen cilj, ohraniti spomin in nadaljevati delo popularizacije narečja tudi izven znanstvenih krogov, pa se bo prav gotovo nadaljeval. Narečna pesem in poezija je imela te dni prav posebno podeželsko in družinsko obeležje: mir, spokojnost, gostoljubje, druženje in predvsem spomin. Omeniti velja odbor, ki je natančno načrtoval in oblikoval Dneve. Zahvaljujem se gospodu Marku Jesenšku za strokovno podporo; članom odbora: Lilijani Zorko, Barbari in Metki Volmajer, Urški Vute, Mihaelu Krajnceviću; avtorjem strokovnih in znanstvenih prispevkov: župniku Jožetu Motalnu, dr. Mihaeli Koletnik in Tonetu Partljiču. Zahvala tudi ravnatelju Leju Čelofigi za dobrodošlico na podružnični šoli Kapla, županu občine Brezno - Podvelka za dobrodošlico in pozdravni govor, županji Občine Selnica ob Dravi dr. Vlasti Krmelj za podporo projekta. Hvala tudi vsem mentoricam, učencem in dijakom za njihove prispevke, ljudskim godcem, pevkam in pevcem za čudovit večer, ki smo ga preživeli skupaj. Posebna zahvala pa velja Zinkinemu

sinu Janiju, njenim sestram in ostalim sorodnikom ter domačinom Kaple in Gradišča, ki so prispevali k toplini in spokojnosti spomina.

NA KAPLI SE JE PISALO ...

Kot je bilo omenjeno že v uvodu, si je akademikinja Zinka Zorko ves čas prizadevala vzpodbujati narečje tudi izven akademskih krogov, zato ni naključje, da je vzpodbudila Igorja Glasenčnika, župnika na Kapli, k pisanju.

Za Zinkin zbornik je leta 2020 zapisal: *Res sem imel srečo, da sem se že zgodaj, ob prihodu v Ožbalt in na Kaplo, na svoji službeni poti srečal z Zinko, njenim možem in njenim očetom Jurijem Lepom. V spominu mi ostajajo vsakoletna srečanja, posebej ob lepi nedelji, ko sem jih povabil na slavnostno praznično kosilo v župnišče. Tam smo se dolgo v popoldan pogovarjali in zaradi njega in Zinke sem spoznaval zgodovino kraja, bila sta mi v izjemno pomoč pri pisanju zgodovine krajev Kaple in Ožbalta. Prosil sem jo za pomoč pri izdaji moje prve knjige, Podoba in preteklost Kaple in Ožbalta, ki je izšla v letu 1995 v samozaložbi. Neprecenljiv je bil njen mentorski delež pri nastajanju knjige. V knjigi je tudi sodelovala s člankom o kapelskoožbaltskem govoru. Sodelovala sva še kasneje, v letu 1998, ko je izšla moja druga knjiga Strah me je gratalo pri založbi Kmečki glas. Ker je knjiga večinoma pisana v narečju, sem jo kot odlično poznavalko narečij spet povabil k sodelovanju, saj je bilo treba tekste, pisane v narečni govorici, nekako približati bralcu. Če bi bilo pisano v narečni pisavi, bi bila knjiga neberljiva, zato sva skušala narečno govorico približati vsaj malo knjižni zapisani besedi. Ubrala je pravi način in tako je knjiga berljiva za širši krog bralcev.* (Glasenčnik 2020: 69)

V izdaji knjige je akademikinja Zinka Zorko zapisala, da se v Dravski dolini na severnem Pohorju in v Dravskem obmejnem hribovju zahodno od Fale govori vzhodnokoroško narečje. Značilnosti tega narečja so, da je besedna intonacija le padajča, rastoče ali nizke intonacije ni več slišati, kljub temu pa je besedna in stavčna melodija pojoča, drugačna od štajerske, zato je slušno hitro zaznavna. Zgodbe v knjigi so zapisane na tri načine: v knjižnem jeziku, v nadnarečnem pogovornem jeziku z narečnimi oblikoslovnimi in leksikalnimi oblikami in v narečju, kolikor je to mogoče zapisati s knjižnimi črkami. (Zorko 1998: 147–148)¹

Prebiranje zgodb iz knjige *Strah me je gratalo* je pokazalo ne toliko na pravljичnost kot na poetičnost likovnega izraza knjižnih ilustracij. Za njih ne veljajo prostorske omejitve, ampak prehajajo iz strani na stran, kakor bi želele samostojno identiteto, sicer znotraj zgodbe. Selijo se levo in desno iz okvirja kot iz hriba na hrib. Pa tudi navpično v dolino ob Dravi in na vrh v onostranstvo. Presenetilo nas je tudi ime avtorja, saj Mirčevega ilustratorskega dela nismo prav dobro poznali. Zato pridodajmo, da je avtor naslovnice in ilustracij v knigi Miroslav Hajnc.

Iz Glasenčnikove pesmi: Predla in Cojzerov Blaž²

... Kmalu smo dospeli do te lesenjače,
prav samotne, le pes veselo laja in pa skače.
Smo odžejai se in popili žganja šilce.
»Če sonce sjalo bi, lepoto basal bi na vilce.« ...

Poezija Igorja Glasenčnika, župnika na Kapli

- Igor Glasenčnik: Podoba in preteklost Kaple in Ožbalta
- Igor Glasenčnik: Trenutki sveti
- Aleksander Rauter; Igor Glasenčnik: Pesmi ob večeru življenja. Utrip trenutka, Karitas Kapla na Kozjaku: 20 let

¹ Zapis Zinke Zorko v knjigi, Igor GLASENČNIK, (1998). *Strah me je gratgratalo*

² Izraz Predla je verjetno uporabljen kot planina na Pohorju. Do izhodišča lahko pridemo tudi z vlakom iz Maribora ali Dravograda, seveda tudi peš s Kaple. S Kaple se najprej spustimo v dolino, prečkamo lovrenški most, zavijemo do železniške postaje Ruta, kjer približno dvesto metrov v smeri Fale sledimo železniški progi. Pri razvalinah (kamnolom) se začnemo vzpenjati po stari lovski stezi desno v hrib. Zložna pot, na višini približno 400 m, preči zahodna pobočja pod Štiblerjevim vrhom. Po približno pol ure hoje nam pot navidezno zapre trideset metrov visoka granitna stena. Nadaljujemo nekoliko navzdol, tik ob steni, nato pa se pot ponovno rahlo vzpenja vse do grebena Predla.

petek, 18. oktober, ob 9.00

PREDSTAVITEV NAREČNIH PRISPEVKOV

- OŠ BREZNO - PODVELKA IN PODRUŽNICE KAPLA NA KOZJAKU,
- OŠ SELNICA OB DRAVI,
- OŠ LOVRENC NA POHORJU in
- GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA ZA KEMIJO IN FARMACIJO RUŠE

»Vsi živimo pod istim nebom,
pa nimamo istega obzorja.«

Tako smo tudi ljudje na prvi pogled pripadniki iste skupnosti, vendar vsak izmed nas nosi v sebi posebnost, vsak izmed nas je rojen v svoje narečje.

Tukaj, na Kapli na Kozjaku, je bila leta 1936 rojena Zinka Zorko, takrat z dekliškim priimkom Lep. Rojena je bila v koroško narečje. Nekoč je zapisala: »Kar govorim iz sebe, je moja materinščina.«

V poklon akademikinji Zinki Zorko, njenemu širokemu dialektološkemu raziskovalnemu delu in njeni srčni osebnosti, se vsako drugo leto poklonimo z Dnevi akademikinje Zinke Zorko, letos prav v njenem rojstnem kraju, kjer so se s svojimi narečnimi prispevki predstavile tukajšnja in okoliške osnovne šole ter Gimnazija in srednja šola za kemijo in farmacijo iz Ruš.

Med gosti smo na Dnevih akademikinje Zinke Zorko pozdravili: dr. Marka Jesenška, ravnatelja OŠ Brezno - Podvelka Lea Čelofiga, ravnateljico OŠ Selnica ob Dravi Manjo Kokalj, hčerko akademikinje Zinke Zorko Liljano Zorko, sestre akademikinje in njene nečakinje, učence sodelujočih šol, njihove mentorje in ostale prisotne.

Dnevi akademikinje Zinke Zorko potekajo tudi s pomočjo strokovne podpore Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, pod strokovno koordinacijo dr. Marka Jesenška, ki je prisotne prisrčno pozdravil in nagovoril.

*Pozdravni nagovor ravnatelja OŠ Brezno - Podvelka in podružnice Kapla na Kozjaku,
Lea Čelofige v narečju ...*

Govori vedno prihajajo "kuj vun z glave". Bom probal kaj spraviti na papir. Nagovor po spominu.

Pozdravljeni dragi učenci in učitelji na naši podružnični šoli Kapla. Na Kopli so ladi še fejest med sebo povezani, se dajo zastopijo, zato pridejo na vsoko prireditev. Kopla ni zastojn najlepša ves v Sloveniji.

Spoštovani učitelji, dragi učenci, dobrodošli na naši podružnični šoli na Kapli na prireditvi posvečeni naši vaščanki, akademikinji dr. Zinki Zorko.

V uvodu sem vas nagovoril v južno koroškem narečju, ki ga govorimo v mojem rojstnem kraju Lovrenc na Pohorju. Danes ne bom govoril o številnih pomembnih literarnih dosežkih dr. Zinke Zorko, ampak o njej kot človeku z veliko začetnico.

Dr. Zinka Zorko je bila rojena v kmečki družini, kjer so bile vrednote na prvem mestu. Dr. Zinka Zorko je s svojo preprostostjo, poštenostjo, trdim delom in čutom do sočloveka z lahkoto pristopala do ljudi. Ko je raziskovala narečja in potovala po številnih krajih. Na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju so jo ljudje sprejeli medse, ji v narečju pripovedovali dogodke, opisovali običaje in navade.

Za raziskovanje narečij je navdušila svoje kolege in študente, ki nadaljujejo njeno delo. Ohranjanje materinega jezika nam daje posebnost in utrjuje narodno zavest.

Učenci in mentorji, verjamem, da ste nam za danes pripravili pester in narečno raznolik program.

Želim vam prijetno druženje na Dnevih akademikinje Zinke Zorko.

Ravnatelj OŠ Brezno - Podvelka

Leo Čelofiga, prof.

Predstavitev narečnih prispevkov, tudi Zinkine sestre so bile tam.

Učenci Osnovne šole Brezno-Podvelka, podružnica Kapla na Kozjaku so svoj nastop pričeli z narečno pesmijo *Koplski pavri*, avtorice Štefke Pavlič, ki je pesem napisala pod mentorstvom akademikinje Zinke Zorko.

1.

O v vam čemo zapet,
ko v storih so cajtah tak mogli trpet.
Kroh so si služili sila težko,
mašin še nobenih ni blo.

2.

Pr pavrski hiši blo vliko otrok,
pa moti so rekli, da dal jih je buog.
Je zibelke shado, ž cople gar djau,
za ovcmi se je podal.

3.

Frava ob sviti ž dekle budi,
je treba pomovzit, se v štolu mudi.
V nečkah pa testo je treba von djet,
V peč zdevat, pa praso jt sjet.

4.

Td hlopci so mogli tak zgoda gar vstat,
kuje nafuotrat, pa plahe pelat,
ž dekla krhlonko na mizo tiši,
za froško nikol druga ni.

5.

Zaj se po grobah že meagla kodi,
je žito ž suho, se štrajfat mudi,
je tr(j)eba gr zarat, ozmino sjat,
a večer pa k dekli jt spat.

6.

Ko jesn sam pride, pa pavra skrbi, ko gleda po niveh, pa zroslo nč ni.
Skar vse mu požarla je gošna pošot, pomači ni blo od nikod.

7.

Pozimi se burja ku vaglo podi, je paver visel, da na taplem sidi,
za štibro je junca vun štole prdau,
en zeksar za sol je ostal.

8.

Mi s tto vam pesmijo čemo zapet, če glih so te mogli na sveti trpet, so v Buoga zaupali sila
trdno, v nibieseh, da bojši jim bo.

Kasneje so nastopili s prispevkom *Bica se spomijajo* (avtorica: Lana Valtl, 9. razred, mentorica: Petra Grdadolnik Vinšek). Nastop so zaključili z ljudsko pesmijo *Roža na vrtu* (mentorica: Martina Mrakič)

Nastopajoči učenke, učenci:

8. razred: Filip Martini, Tadej Stajan, Aleks Kogal

9. razred: Mojca Garmut, Eva Stajan, Tija Jeseničnik, Anika Pušnik, Lana Valtl, Jan Volmajer, Neli Žigart, Rok Volmajer, Taj Tertinek, Nina Kogal Mladinski pevski zbor PŠ Kapla

Nastop učenk in učencev, 8. in 9. razreda podružnične šole Kapla na Kozjaku.

OŠ BREZNO-PODVELKA

Učenci, njihovi starši, dedki in babice so pisali razglednice v narečju. Razglednice so poslali znancem in prijateljem in tudi Hramu Kulture Arnolda Tovornika kot organizatorju Dnevov akademikinje Zinke Zorko.

Mentorica: mag. Urška Samec

Natisnjena razglednica, ki so jo prejeli učenci za pisanje v narečju. Skupaj s straši, babicami in dedki so pisali v narečju.

OŠ LOVRENC NA POHORJU

Učenci OŠ Lovrenc na Pohorju so se predstavili s prispevkom *Šentlovrenške lapaste gospodeje* (mentorice: Mateja Žerjav, Barbara Rocek Bregar in Natalija Kraner).

Nastopajoči učenke, učenci:

6. razred: Vita Jeseničnik, Lina Breg, Ana Ljubec, Tajda Čučko, Mara Kores

8. razred: Lea Potočnik, Karin Gorenak, Lucija Goričan, Ajda Vranc

Šentlovrenške lapaste gospodeje ...

GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA ZA KEMIJO IN FARMACIJO RUŠE

Dijaki Gimnazije in srednje šole za kemijo in farmicijo so predstavili poezijo v narečju (panonska narečna skupina) in krajši dramski prizor z naslovom *Staromodni pogledi na življenje* (mentorica: Metka Volmajer).

Nastopajoči dijaki:

Lana Milosavljevič, 2. letnik farmacije

Cirila Fras, 4. letnik farmacije

Lana Kerčmar, 4. letnik farmacije

Ivan Pavlenko, 2. letnik kemije

OŠ SELNICA OB DRAVI

Zanimivost OŠ Selnica ob Dravi je, da se v njej srečujejo učenci različnih narečnih skupin.

Učenci iz Gradišča govorijo koroško, učenci z Duha in iz Selnice pa štajersko narečje.

Predstavili so se s prispevkom *Prvi šolski dan*, kjer so učenci posameznega kraja predstavili govor svojega kraja. Tako se je opazila razlika v govoru na relativno majhnem področju (mentorice: Urška Verhovčak, Barbara Volmajer, Danijela Krامل).

Nastopajoči učenke in učenci:

7. razred: Polona Vavh, Julija Vavh

8. razred: Zala Pečonik, Luka Adam, Jakob Praznic,

9. razred: Kristjan Koisek

Natečaj NAREČNE PESMI in poezije V NAREČJU ROJENI

RAZPIS
dnevi

AKADEMIKINJE

Zinke Zorko

Vabljeni učenci osnovnih šol, dijaki ...

Prepričani smo, da lahko s svojimi literarnimi prispevki soustvarjate,
PREDVSEM PA OHRANITE zgodbo vašega kraja in tradicijo.

Izbiro pesniške oblike prepuščamo vam in vaši ustvarjalnosti.

Vsako literarno delo mora biti opremljeno z naslednjimi podatki:

- ime in priimek, starost avtorja,
- ime in priimek mentorja,
- naslov literarnega prispevka,
- soglasje za objavo.

*Literarne prispevke lahko oddate
do petka, 11. 10. 2024,*

v elektronski obliki na: barbara.volmajer@os-selnica.si ali oto.vogrin@gmail.com

Prispevke bo pregledala in ocenila strokovna komisija.

Najuspešnejša literarna dela bomo tudi nagradili in objavili v zborniku.

PRISPEVKI:

PRIZNANJA:

Anej Bogolin, 4. akt

mentorica Metka Volmajer

GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA ZA KEMIJO IN FARMACIJO RUŠE

TOTA NORA JESEN

Brenta že nori,
gor in dol in
meni se reži.

Gruizdje slatko je dozorejlo,
zato meni žejo je načelo.
Mmmm, kako mi mošt že diši,
ko gazda probava svoje stvari.

Še malo, da župnik vinček krsti,
da se meni srce razživi.

Da bejbo lušno vzamem,
jo v brajdah malo vnamem.

Za konc župnika še najdem
in z moštom jo za svojo vzamem.

Elvira Črešnar, 2. akt

mentorica Metka Volmajer

GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA ZA KEMIJO IN FARMACIJO RUŠE

Vjutr smo se vstali pa si južno naredli. Te smo se perajt naredli pa šli k strici. Ata si je puto dau gor, mi pa smo predi v gorico šli. Vsak je meu po en empar pa škarje. Po dva sta šla v eno rižo pa začela obirat. Te pa te se je kiri z grabe garta mogo zadret – PUTAAA! Se te nismo bli nori, ke bi celi emper po bregi garta nosli. Te je že ata perleto s puto pa smo noter vsipali grozdje pa šli dele obirat. De nejsmo od vročine vkuper pali nam je teta piti prnesla.

Ko smo vse bejlo grozdje pobrali, smo mejli kosilo. Tak kak stalno: župo, nah meso pa šalato. Te ko smo se najeli, smo opet šli v gorico pa pobrali še rdečo grozdje.

Letos je opet blo dojesti grozdja, taki je ornk teklo. Ko smo bli fertik, še je stric do kunca zaprešo.

Nah si je pa še soseda zmisla, ke bi še jej pobrali grozdje. Botra Vankica pa Eda sta se tak ko stalno kregala, ker ga je Eda že meu malo v riti. Ko smo vse pobrali, smo še tan južno dobli. Ova dva sta se po strani gledala, mi smo pa se smejali. Na večer smo še malo fešte meli pa plesali smo.

Noel Drame Simonič, 8. a

mentorica Barbara Volmajer

OŠ SELNICA OB DRAVI

Živel je v šumi en froc,
ki je rad šparal zoc.
Zoc je fkup vliu

in v kreigl naliu.
Bicikl je zrajsan meu,
po šumi z jem je noreu.
Faušn mu fsok je biu,
ko ne eko je z bilanco zaviu.
Cajt mu je hitro minu,
saj je po vesi cajtnge deliu.
Totega froca poznau je fsok,
saj biu je šumski bedok.

Luka Adam, 8. a
mentorica Barbara Volmajer

OŠ SELNICA OB DRAVI

Šou sn v goušo in študiro:
Kak fajn b blo,
Če b nedeila bla,
Na kauči ležo b dama.
Neka treiba b blo naret,
č čiem jžno požreit.

NAGRADE

Vanesa Žerdin, 4. akt

mentorica Metka Volmajer

GIMNAZIJA IN SREDNJA ŠOLA ZA KEMIJO IN FARMACIJO RUŠE

PROŠČENJE

Zvonec že zajtra več zvonij,
in te že malo dejte k meši bežij.
Gnes petnajsti avgust je! Manca brečij,
gnes se mi fejst k meši midij!
Idemo idemo v trniško cerkef,
ta, ge Marija pod bougom je doma.
V nebesa gnes je bijla vzeta,
zato veselo proščenje se nan obeta

SREČANJE S ŠTRKON

Stoupin zajtra malo vö,
s kuče slamnatne domače,

pa poglednen v tou nebou,
čüjen ptijčkeke žvižgače.

Pa štrk mi mijmo priletij,
gnes se mi fejst lejpi zdi,
kelko lejko bi mi šče pomejno,
či bi se z menof malo pomejno.

Tak te rada man,
tou ti dobro dan,
ali prosin oprosti mi bar tij,
ka tužna žalost v meni živij.

STAROMODNI POGLEDI NA ŽIVLJENJE

Micka drži v roki telefon in surfa po družabnih omrežjih medtem, ko je na počitnicah pri babici. Njeni starši so se letos odločili, da zaradi finančnega stanja ne morejo na morje na dopust. Njena prijateljica je ravno kar objavila sliko z morja.

MICKA: (vzdihne otožno) Jezuš, pa so že na mourji. Jes bi tudi rada šla.

Oglasi se babičin glas

BABICA: Ka ži pa tou gledaš? (prisope v sobo) Tou te samo na nouro dela. (z roko pokaže na telefon) Pa kak ti oča pa mati lejko pistijta sploy tou mete.

MICKA: (jezno) Eh enjaj manca! Tij tak nikaj nevejš.

BABICA: (žalostno) Oprosti ka san te razčemerijla. Vejpa znaš, ka te man rada, pa ka ti samo dobro ščen. Je san šče sploy nej bijla nikdar na mourji, pa tudi živien.

MICKA: (nerodno) Vejpa znan manca, znan. Tij meni fejst dosta pomejniš, zatou te bon te jes idnouk na mourje pelala.

BABICA: (veselo) Jezuš dejte moje, Boug daj toj rejči hasek (se veseli objameta).

Filip Golič in Vitan Lorbek, 7. a
mentorica Barbara Volmajer

OŠ SELNICA OB DRAVI

POKLUMPAN FARACAJK

V ponejlek sn reko, da v šumo bom šou.

vzeu sn s žogo, štrk, šoto no pa stori faracajk.
Pol, ko v šumo sn šou,
vido sn zeca pa ka kuj vbou.
Dara b lahko bla jžina, ampak kr faracajk ni delo,
b mogo vzet kresilo.
Kr pa tega nisl meu,
sn gardo zakleu pa leto doumo.

Petek, 18. oktober, ob 18.00

KONCERT LJUDSKE NAREČNE PESMI

v Domu krajanov Gradišče na Kozjaku

Otvoritveni pozdrav županja občine Selnica ob Dravi, dr. Vlasta Krmelj

Večer ljudske pesmi v Gradišču se je pričel z nagovorom domačinke: »Dober večer! Nes ste pa v Gradišču na Kozjaku. Bomo baje meeli lep večer. Peli bomo tak, ko tu pač pajemo, špilala bo harmonika pa fajn se bomo meli.«

Letošnja osrednja nit Dnevov akademikinje Zinke Zorko je bila ljudska narečna pesem in glasba, zato smo v Gradišču počastili spomin na akademikinjo s pesmijo, ki je zaznamovala njeno otroštvo. Večer so s pesmijo in glasbo oblikovali pevci in godci Gradišča in Kaple. Predstavili so se s pesmimi, ki so jih vzeli za svoje.

Nastopili so:

- Ljudske pevke s Kaple na Kozjaku, zapele so: *Koplski pavri, Sinoč sn pojstlo zapustil, Eno rožco ljubim in So cestne plošče že mokre;*
- Ljudske pevke iz Gradišča na Kozjaku, zapele so: *Himno Gradišča, Štiri bobbe skup stojijo in Ohtunzehcige guten vein;*
- Veseli Kapelčani, zaigrali in zapeli so: *Tu smo doma, Snoč ponoč je slanica padla in Zažarele so planine;*
- Harmonikarji iz Gradišča, zaigrali so: *splet ljudskih viž, Snežni valček in Holchoker marš.*

Ljudske pesmi so tiste, ki so nastajale spontano in so se skozi čas spreminjale. Ohranjale in prenašale so se s petjem po spominu kot ustno izročilo. Pele so se ob določenih dogodkih, ponekod so še danes sestavni del vsakdanjega in prazničnega življenja na podeželju. Iz njih razbiramo, kakšne so šege in kakšno je bilo odzivanje na zgodovinske dogodke.

Ljudske pevke iz Gradišča so zapele dve ljudski narečni pesmi. Pesmi sta narečno zelo zanimivi.

LJUDSKA: ŠTIRI BOBE SKOP STOJJO

Štiri bobe skop stojijo,
si takle govorijo,
si čenčajo in plavšajo
eno storo ropotijo.

Ta parva pravi kruha,
ta druga kaj se kuha,
ta tretja pa že sineka ima,
enga vølga potepuha.

Ta tretja je pobožna,
se večkrat je pritožla:
»Moj mož je mlad, ga pije rad,
po hrbtu me nakložna.«

Ko četrta to zasliši,
pa pravi: »Vræt me piši,
če bæ jaz enkrat tepena bla,
me nimaš več pri hiši.«

LJUDSKA: OHTUNZEHGIGER

V soboto se fantje menijo,
kam ga v nedeljo mohnejo.
»V nedeljo pa gremo ohtunzehciger pit
in polkico plesat cvajšrit.«
Ohtunzehciger guter vajn,
kdo ga pije, ta ve, da je fajn,
ohtunzehciger vajn.

V ponedeljek se virti kregajo,
ker hlopci nač ne dielajo,
saj tega je ohtunzehciger kriv,
ker vse je preveč napojil.
Ohtunzehciger guter vajn,
kdo ga pije, ta ve, da je fajn,
ohtunzehciger vajn.

V torek pa pride en mladi soldat
in začne pismo po mizi metat:
»Če štibre ne plačáš jutrišnji dan,
bode tvoj gruntič prodan.«
Ohtunzehciger guter vajn,
kdo ga pije, ta ve, da je fajn,
ohtunzehciger vajn.

V sredo se bobbe kriegajo,
ker v prozne piskre gledajo:
»Bom piskre prodola, še jaz bom šla pət,
jaz in moj možek sva kvit.«
Ohtunzehciger guter vajn,
kdo ga pije, ta ve, da je fajn,

ohtunzehciger vajn.

Je boba pijona, se je za smejat,
jə firtoh dol pode, ga ne more pobrat,
bi ga roda pobrola, jo glavca boli
po ohtunzehcigari.

Ohtunzehciger guter vajn,
kdo ga pije, ta ve, da je fajn,
ohtunzehciger vajn.

Kdor ohtunzehcigara rad ima,
temu se kuj na gvantu pozna,
ma strgane hloče, jopča nač več,
pri srajci rokavčki so preč.
Ohtunzehciger guter vajn,
kdo ga pije, ta ve, da je fajn,
ohtunzehciger vajn.

Deklata košato hodijo,
na skrivnem si botre prosijo,
pa tega ni ohtunzehciger kriv,
ker takrat še prešan ni bil,
ker takrat še prešan ni bil.

Ljudske pevke s Kaple na Kozjaku

Zapeli smo tudi »njeno«, tisto, ki jo je imela akademikinja Zinka Zorko najraje. Večkrat jo je zapela skupaj s svojimi sestrami in po pripovedovanju sestre Tonice so jo »sestre Lep« zapele tudi na prireditvi Družine pojejo v Bistrici ob Dravi.

Eno rož'co ljubim, v mojem srcu spi.
 Koder grem, me spremlja, meni se smeji.
 Dom njen pri otrocih in pri delu je,
 "ljuba zadovoljnost" rož'ci je ime.
 V križih in težavah roko ji podam,
 na poteh življenja jo za var'hnjo 'mam.
 Bogatin požrešen vlačí vkup blago,
 men' je zadovoljnost ljubša kot zlato.

Kadar bom počival v smrtni postelji
in moj duh trohljivo truplo zapusti,
naj na mojem grobu raste rožmarin,
venec rožic milih meni za spomin.

Prireditev smo zaključili z besedami akademikinje Zinke Zorko: »Bodimo ponosni na svojo materinščino, na svoj slovenski jezik. Branimo njegovo dostojanstvo in suverenost tako, da pri nas slovensko govorimo in pišemo na vseh ravneh obstajanja, in radostno sanjajmo tudi svoje narečje. In bodimo v vsem poštene, odkriti, sočutni in solidarni. Bodimo torej hvaležni in veselo vznemirjeni raziskovalci Življenja. Na naš slovenski in univerzalni način. Delajmo dobro, varujmo se hudega in radi se imejmo!«

Vsi nastopajoči so se zbrali na odru ter zapeli pesem *Mi se mam radi*, pritegnili so tudi obiskovalci.

O NAREČNIH BESEDILIH NA POPEVKI VESELE JESENI

V glasbenih krogih je bila akademikinja Zinka Zorko znana kot predsednica komisije za jezik na mariborskem festivalu *Slovenska narečna popevka*, kjer je sodelovala več kot 30 let. (Jesenšek 2023: 13).

Vesela jesen oziroma Festival narečnih popevk je bil prvič organiziran davnega leta 1962 v Mariboru, nazadnje pa je bil izveden leta 2011. V začetku je bil namenjen temu, da so se na njem kalili pevci iz severovzhodnega dela Slovenije. Tematika festivalskih skladb je bila povečini povezana z bolj ruralnim življenjem, tradicijo, poklici, ki so izginjali iz našega vsakdana. Seveda ni manjkalo pesmi, ki so častile trgatev in vinsko kapljico, ki v jeseni dozori v vino. Organizatorji so upali, da bo Vesela jesen postala nekakšna alternativa Slovenski popevki, vendar je kmalu postalo jasno, da z njeno priljubljenostjo ne more tekmovali. Potem, ko so bile leta 1970 nekatere pesmi na festivalu zapete v narečju, je leta 1972 Vesela jesen pod idejnim vodstvom Bertija Rodoška in Edvarda Holnthanerja postala festival popevk, petih

v slovenskih narečjih, in se tako diferencirala od Popevke. Do leta 1987 je festival potekal v organizaciji DGD Harmonija, po enoletnem premoru pa sta organizacijo prevzela Radio Maribor in agencija Geržina Videoton. Vse od leta 1970 so podelili tudi nagrade za najboljšo pesem odpeto v narečju in podelili zlati klopotec za besedilo. Od leta 1972 je zlati klopotec postal nagrada žirije in vse pesmi so bile pete v narečju. (Tomažič 1997: 79, 87–88)

Leta 1982 je kot predsednica komisije dr. Zinka Zorko podelila zlati klopotec za najbolj izvirno narečno besedilo pesmi *Moj dedi*, glasba in besedilo Milan Kamnik, aranžma Edvard Holnthaner.

Moj dedi me venčbart' je prajo,
da včaseh so boljše živeli,
da l'di so se bol' radi 'meli,
ne pa dan's, ko se pr'mavo poznajo.

Zimr'n sn ga štk rad posvušo,
na divan cuo h nemo sm sedo,
mi je kl'uče od kleti dau in si fajfo pr'žgau,
jes pr'neso sm mošta in ga posvušu,
dokler nisl zaspau.

V fabriko ga 'obed'n ni mou šprajt,
pa bi žihr šou, saj je ledik še biu.
Pa je rajš' meu svoj'ga ko'ja in lies,
'jegove 'tice vse žvadi no mir.

Z Božankovmo Lipšno sta se doro zastopva,
vsak kedn sta h meši vkop šva.
Pr' Brančurn'ko so 'meli narbol'so kisvo župo,
moj dedi mi jo zmirn je kupo.

Dan's Lipšna venč ni, todi dedija ne,
miza pr' Brančurn'ko je prazna.
Dan's muadi tam sedijo, vsak 'ma svojo pavrnijo,
stareh pesmi n'č venč ne pojejo.
Moreb'ti jih bojo taj, ko bo cajt,
ko bojo dediji.

Koliko je na razvoj popevke Vesele jeseni vplivala akademikinja Zinka Zorko in Mariborska dialektološka šola, lahko le ugibomo. Dejstvo je, da je v komisiji za izbor narečnih besedil sodelovala tudi njena učenka Mihaela Koletnik in da si je Zinka Zorko prizadevala za visoke kriterije in kvaliteto narečnih besedil. Jesenšek je zapisal, da so predstavljeni znanstveno-

raziskovalni dosežki Zinke Zorko na področju dialektologije po vrednosti močno izstopali v domačem in tudi mednarodnem jezikoslovju. Samoumevno je, da so spodbudili skupino mariborskih jezikoslovcev, učencev Zinke Zorko, da so jo začeli raziskovalno posnemati. Zinka Zorko je bila ena izmed redkih znanstvenic v svetu in edina v Sloveniji, ki je ustanovila dialektološko šolo, v kateri je s svojimi učenci odločilno vpliva na razvoj sodobne evropske dialektologije. Dodaj je: Zinka Zorko se je odločila, da za Logarjev 80. rojstni dan organizira dialektološki simpozij na mariborski univerzi. Leta 1996 se ga je udeležilo 34 dialektologov iz Slovenije, Italije, Avstrije, Madžarske, Hrvaške, Nizozemske in ZDA, ki so predstavili svoje najnovejše raziskave narečnega glasoslovja, oblikoslovja, besedotvorja, leksikologije ter mednarečne vplive, narečno poezijo in didaktiko pouka. Središčni referat je imela Martina Orožen, ki je obravnavala raziskovalne metode in dosežke slovenskega narečnega oblikoslovja od Oblaka do Logarja, Zinka Zorko pa je skupaj s svojo učenko Mihaelo Koletnik te referate zbrala in uredila ter jih objavila v *Logarjevem zborniku*, ki je izšel leta 1998 v zbirki Zora. (Jesenšek 2023: 27–28)

Na svoji predstavitvi *Koroško narečje v popularni glasbi 2024* je dr. Mihaela Koletnik posebej analizirala koroška narečna besedila.

Milan Pečovnik - Pidži:

- avtor besedila NA VASI SE VSE ZVE, 1985
- avtor besedila NA GRÜNTI, 1985
- avtor besedila DONS ZVČER DČVA MOJA SI, 2001

Milan Kamnik:

- avtor besedila GRUBANJE, 1979, pesem je prejela nagrado zlati klopotec
- avtor besedila MOJ DEDI, 1983, pesem je prejela 1. nagrado
- avtor besedila FRŠOLNGA, 1984
- avtor besedila SKURNE BESIEDE, 1989, 3. nagrada za besedilo
- avtor besedila IBRŽNIK, 1998, nagrada za najboljše besedilo
- avtor besedila FAJRANT, 2003
- avtor besedila TIHA VODA VEJKE GRABNE DIEVA, 2003
- avtor besedila ZNUCAN RUKZOK, 2004, 2. nagrada za besedilo

Adi Smolar:

- avtor besedila NAJ BO VESELA JESEN, 1998, zlati klopotec za najboljšo popevko v knjižnem jeziku

Marijan Smode:

- avtor besedila, CAJT ŽENITVE, 1982
- avtor besedila MICKA, 1985, 3. nagrada občinstva
- avtor besedila MACEK, MACEK, GRDI PACEK, 1986, pesem je prejela 2. nagrada občinstva, nagrada za najboljšo narečno popevko
- avtor besedila DRAGE, SPOŠTOVANE FRAVE, 1987

Tomažič, Dušan (1997). Festival Vesela jesen: 1962–1997. Maribor: RC RTV Maribor – Radio Maribor. str. 79, 87–88.

sobota, 19. oktober 2024

POGOVOR O AKADEMIKINJI ZINKI ZORKO, NAREČNI PESMI IN POEZIJI ...

Pozdravni nagovor župana občine Brezno - Podvelka, Mirana Pušnika

Jože Motaln

župnik štirih župnij: Kapla na Kozjaku, Remšnik, Ožbalt ob Dravi in Brezno

SVETA VERA, BODI VAM LUČ!

SVETA VERA, BODI VAM LUČ! predstavlja odnos ge. Zinke do župnije, do vere, krščanske identitete ... Naslov je del Slomškovega gesla, saj je o Slomšku tudi veliko govorila ...

Naj v luči krščanske vere in Cerkve izpostavim nekaj drobcev iz življenja ge. Zinke Zorko, ki je vedno živela svoje krščansko prepričanje. Bila je strokovnjak in hkrati ponosen kristjan.

Potrjevala je, da se vera in znanost dopolnjujeta. Da je bila ga. Zinka to, kar je bila, je rezultat njenega družinskega okolja, kjer ji je bila vera praktično položena v zibelko. Apostol Pavel pravi, da je po božji milosti to, kar je. Versko prepričanje je tisto, ki ti daje odgovor na življenjska vprašanja, kdo je človek, od kod in kam gre, kaj je smisel, zakaj trpljenje in kaj je po smrti. Vera daje celosten pogled na človeka. To je identiteta, ki je zelo pomembna in v našem okolju, ki je še vedno večinsko krščansko, gradimo na krščanski istovetnosti. Vera je dar in hkrati naloga, ki se je je akademikinja zavedala.

Človek je velika skrivnost in nikoli ne bomo doumeli in razumeli človeka, če se ne poglobimo v notranje področje vesti in verskega prepričanja. Poklicani smo v to življenje, vsak na svoj način, vsak ima določene karizme, darove, da doda svoj pečat v družbo in jo oplemeniti za skupno dobro. Poklicani smo, da pustimo ta svet za spoznanje boljšega, kot smo ga prejeli. Veliki pečat je pustila ga. Zinka, ki je bila obdarovana z mnogimi darovi, ne samo za strokovno in pedagoško delo, ampak tudi krščansko omiko. Že A. M. Slomšek je dejal: »Kaj pomaga prebrisana glava, pa robato srce.« Cilj je srčnost, za katero si je prizadevala in jo tudi živela, ne samo v okviru župnije in verskih obredov, ampak sredi življenja in vsakdanjega dela, posebej v odnosu do ljudi. Naša duhovnost se končno vedno kaže v odnosu do drugih. Poznali smo njeno ponižno, preprosto držo, s katero je opravljala svoje poslanstvo. Lepo je slišati opise učencev in študentov, kako srčna profesorica je bila. Vsakomur je izkazovala spoštovanje in se za vsakega študenta posebej potrudila, da je lahko uspel. Znala je ločevati zrno od plevla.

Večkrat je omenila našega velika Slovenca, bl. A. M. Slomška, katerega moto je bilo *Sveta vera bodi vam luč, materni jezik pa ključ do zveličane narodove omike*. To vodilo je živela v skoraj najlepši luči; torej živeti vero in posredovati zaklad materinega jezika. Pri njej me tudi nagovarja njen odnos do lastnega narečja, ki je končno primarni materni jezik, ki se ga ne smemo sramovati. Kako srčno je želela, da bi vsak spoštoval korenine svoje matere, spoštoval jezik, v katerem se je rodil in ga nikoli ne pozabil. Skušala je vsakega tako zasidrati, kot je bila zasidrana sama. Slomškove misli so jo navdihovale, tudi tale: *»Bogastvo ne da modrosti in za denar se poštenje ne kupi!«*

Vsak čas prinese določene velike ljudi, voditelje, ki niso aktualni samo v določenem obdobju, ampak so aktualni za vse čase. Prav je, da se spominjamo svojih predhodnikov, učiteljev, da

ohranjamo stik s preteklostjo, z našimi koreninami, saj vemo, da bo drevo obrodilo dobre sadove samo, če ima zdrave korenine. V današnji digitalni družbi se zdi, da se korenine naše povezanosti s tradicijo, vero in navadami režejo. Rek pravi: »Preteklost je prihodnost.« Če spoznavamo preteklost v luči objektivne resnice, potem bomo z upanjem in ponosom gledali tudi v prihodnost.

Na Kaplo, svoj rojstni kraj in rojstni kraj mame, je bila še posebej navezana in ponosna. Tu je začela poganjati življenjske korenine, ki so jo zasidrale in oblikovale v to, kar jo je plemenitilo na vseh njenih poteh. Otroštvo je preživljala v vsej skromnosti takratnega časa, skupaj v borbi s starši za preživetje. Šola na Kapli, kjer je bilo spočeto njeno življenje, in bližnja cerkev, kjer je prejela krst in stopila v občestvo, sta jo močno zaznamovali. Zelo rada je prihajala na grob svojih prastaršev in se zavedala, da so bili prav oni močna opora in pomoč mladi družini, tudi še takrat, ko so se preselili v Ožbalt. Zato je čutila močno povezanost z obema krajema, skratka z obema župnijama. Zadnja leta smo se srečavali na praznik sv. Ožbalta v Ožbaltu.

Prisluhnila je potrebam in rada darovala. Ob naših obnovitvenih projektih se je vselej velikodušno odzvala. Ponosna je bila na vse, kar se je na Kapli dogajalo, vse je budno spremljala in ni bila skopa v pohvalah. Zelo rada se je odzvala vabilu na dogodke, še posebej takrat, ko je aktivno sodelovala s prejšnjim župnikom g. Igorjem Glasenčnikom pri predstavitvi knjig in zbornikov. Njena vesela narava jo je delala pristno, ljudsko, da ji je vsak rad prisluhnil. Bila je nadvse prijetna sogovornica. Modrost starejših je nadvse spoštovala in s tem polnila svojo vedoželjnost. Lahko bi izpostavili še en pomemben nauk, kako spoštovati modrost starejših, ko v modernem svetu velja bolj lepota in mladost.

V svoji mladosti je niso ujele nove vode, ki so ponujale boljši svet, predvsem mislim na komunistično ideologijo, ki se je na nek način hotela kazati kot »novo verstvo«, kot nadomestek za vero. Zavedala se je, da so neštete ideologije v zgodovini propadle, kar pa je božjega, pa ostane. In to je Cerkev, ki kljubuje vsem viharjem tega sveta in kaže na neminljivo dobro, lepo in resnično.

Njeno življenje še enkrat dokazuje, kako pomemben pečat daje (primarna) družina, kjer se zaseje glavnina, kar potem v življenju zraste. Sadovi so rezultat vsega predhodnega procesa. Npr. na božični večer so se pri Lepu ob mami in očetu leta in leta zbirale družine vseh desetih otrok in prejele darilo velike vrednosti – zbirko Mohorjevih knjig. Dobra knjiga je še vedno najlepše darilo. Tudi danes se sorodniki še zbirajo, seveda v manjši zasedbi, a so še vedno močno povezani tudi z vsemi pokojnimi. Vsako prvo soboto v mesecu se po smrti staršev srečujejo v selniški cerkvi, kjer se daruje maša za pokojne starše Lep in za vse ostale pokojne sorodnike. Tako se povezuje širša družina, vseh živih in pokojnih, ki nas vedno znova uči živeti, živeti po veri, ki je luč našega življenja.

Oto Vogrin

Osnovna šola Selnica ob Dravi

PELI SO TUDI V BARVAH IN ODTISNILI MISLI

Sinopsis

Prispevek se osredotoča na podobo kraja iz let, ki jih je Zinka Zorko preživela v rojstnem kraju Kapla na Kozjaku. Izrisana podoba se naslanja na realne upodobitve uporabljene iz grafične mape Lojzeta Šušmelja, Kobanski motivi iz leta 1938 - 1940. Pridodane so podrobnosti časa in zgodbe, ki so morda pozabljene. V likovno ustarjalnem procesu je bil čas štiridesetih let prejšnjega stoletja navdahnjen z grafiko, v tehniki linoreza in izdajo grafičnih map. Podoba Kaple na Kozjaku je bila natisnjena v maniri belega reza, kot ritmični postopek, desetih odtisov.

Glavne besede: odtis, ritem, podoba kraja, beli rez

Synopsis

The article focuses on the image of Kapla na Kozjaku from the period when Zinka Zorko spent her time in her birthplace. The drawn image is based on realistic depictions used from Lojze Šušmelj's graphic folder, Kobanski motivi from 1938 - 1940. Details of the time and stories that may have been forgotten are added. In the artistic aging process, the time of the 1940s was inspired by graphics, in the linocut technique and the publication of graphic folders. The image of Kapla na Kozjaku was printed in the manner of white cut, as a rhythmic process of ten prints.

Key-words: imprint, rhythm, image of place, white cut

Uvod

Kapla na Kozjaku leta 2024 šteje 488 prebivalcev, obsega 30,58 km² in leži na nadmorski višini 780 m. Središče Spodnje in Zgornje Kaple je majhna obmejna vasica, ki s svojo lego nedaleč od slovensko-avstrijske meje kaže obiskovalcem pristno arhitekturno oblikovanost in urejenost ter ponuja razgled na gričevnast svet Kobanskega. V središču Kaple je na hribčku cerkev svete Katarine, ki je bila prvič omenjena že davnega leta 1372¹.

¹ Statistični podatki povzeti po spletni strani občine Brezno Podvelka (<https://www.podvelka.si/post/76827>) z dne 16. oktobra 2024.

Prav tu, rojeni v narečju, med seboj spontano in brez zadržkov govorijo svoj jezik. Že v naslednjem trenutku in v javnosti ob prisotnosti tujcev uporabljajo jezik večine, s pridodanimi tujkami. Asimilacija pa je šla že tako daleč, da se vsak strokovni zapis podkrepi s povzetkom v angleščini. Tak je pač proces, ki drvi proti združitvi v en sam jezik. Takšnega v ustavi sicer nimamo zapisanega, a se ga vztrajno držimo. Res je, da so v njem napisani prvi računalniški programi in ga podpirajo tudi pametni telefoni ter da ga osvojijo skoraj vsi, in to veliko prej kot materni jezik. In tu se postavlja vprašanje, ali se sploh še razumemo ali zgolj sporazumevamo.

Kam izginja vsa ta poetična mehkoba in spevnost jezika, v katerega smo bili rojeni ... Po teh Dnevih smo lahko trdno prepričani, da je tu, na Kapli, še živa, spevna in preprosto veličastna govorica.

Ko sem prvič stopil v ta šolski prostor, sem si zastavil vprašanje, ali me bodo otroci sploh razumeli. Komunikacija je stekla preprosto in enostavno, ustavila se je le pri strokovnih izrazih likovne teorije, ki sem jih pojasnjeval z risbo ali s prikazanimi slikami. Tako sem ugotovil, da sporazumevanje izhaja iz preproste želje – razumeti. Iz tega prvega obdobja učiteljavanja so mi ostali spomini na poslušanje učencev in njihovih prav pristrčnih izrazov, za katere sem jih prosil, da jih kdaj ponovijo.

Barva Kaple na Kozjaku

Včasih niso bile take ofrtne hiše, ko so pa zdaj. So bile lesene hiše, čist(o) male hiše, pa vse leseno je bilo, pa male okne so bile 'mala okna so bila'. Prav takšne lesene stavbe, skromne bajte, kot je po zvočnem zapisu prepisala Vera Smole², je postavljala mizarski mojster, oče Jurij Leb, v svoji skromni delavnici na Kapli. V cerkvi na Kapli je mojster Jurij spoznal kmečko dekle Alojzijo Kure, poročila sta se in oče Jurij je dobil priložnostno delo mežnarja v cerkvi in stanovanje v šoli. Na Kapli se jima je rodil prvi sin Jože - Pepi, drugi sin Lojze, hči Micka, sin Jurij in 24. februarja 1936 hči Zinka, je zapisala v Zinkinem zborniku sestra Cilka in še dodala, da so se drugi otroci, Tonica, Franica, Milka, Cilka, Štefka in zadnji Vanček rodili v Ožbaltu. (Možič 2020: 129)

² Posnel: Miha Heber. Prepisala: Vera Smole. Leto zapisa: 2019. Spletni vir: dostop na, <https://narecja.si/>

In kakšna je bila Kapla na Kozjaku v času, ko se je rodila Zinka Lep, lahko ugibamo ali pa preprosto uporabimo podobo in zapise, ki jih je v uvodniku kobanskih motivov uporabil Lojze Šušmelj. Zapisal je: na Kaplo se pride iz Brezna, romantičnega Ožbalta ter iz Gradišča, mimo šole (Šušmelj 1940: 3). V tridesetih linorezih je Šušmelj skušal pokazati podobo kobanske zemlje in človeškega življenja, ki je zvezano z njo. Blatne gorice, redke, vase zaprte in odrapane domačije, ki jih obdajajo krpe obdelanega polja in gozdnati pasovi po grapah, vse to na strmo vzpenjajočih gričih, ki so do Fale za čudo podobni drug drugemu, to je Kobansko, in so ozadja platna mladega kobanskega umetnika – Lojzeta Šušmelja. Ti hribi so dali Šušmelja, Šušmelj pa je dal knjigo linorezov: »Kobanske motive« (Potrč 1940: 5).

To, kar je napisal sam v uvodu, v resnici vidimo v grafičnih odtisih Kobanskih motivov – podobe krajev, kmetov, njihovega dela, usodnosti človeškega življenja (pri čemer mislim na list »Večerna pesem«), vasi, kjer ni hiše, da ne bi »naleteli na bebca ali na rahitično obbolele otroke«. Za dosego neke misli, ki je – žal – dostikrat literarna, žrtvuje Šušmelj obliko in barvo. Zato je njegovo delo nekam medlo in tako kakršne so ustvaritve maniristov. Ni je razlike med vsebino in obliko, kadar gre za kvaliteto slike, o obeh odloča umetnikov genij (Utenkar 1997: 9).

Ritem odtisa

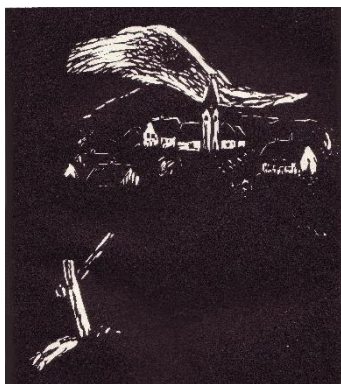
Čeprav je Šušmelj iz svojega študija v Zagrebu poznal tudi grafične tehnike globokega tiska, se je odločil za linorez, tudi na račun, kot je že zgoraj omenjano, da žrtvuje obliko in barvo. Linorez s svojimi omejitvami dosega določeno surovo trdnost in neizprosno realnost borbe za preživetje malega človeka – Kobanca. Postopek belega reza predstavlja poseg v linolejno ploščo, ki omogoča, da avtor večkrat omenjeno dolgočasno pokrajino z redkimi kmetijami razgiba in aktivira. Vsak rez posebej predstavlja človekov poseg v prostor – kot tujek v praznino ali pa kot svetloba, v veliko barvah, ki jih je samo čutiti na oker podlagi barve papirja in prav to kaže upanje na boljši jutri. Če je ta svetloba upanje, je bilo to tisto, na kar se je lahko mali človek uprl in videl smisel svojega preživetja³.

³ Zapis iz otvoritve razstave Kobanski motivi, likovni salon LŠ, 2017, ob otvoritvi razstave in izdaji cd nosilca slike.

Grafična tehnika linoreza in lesoreza predstavljata grafični tehniki visokega tiska, ki se zgodovinsko in časovno prepletata in se pojavljata tudi v sodobnem umetnostnem konceptu z novimi izraznimi možnostmi. Najprej je obrezni linorez nadomeščal lesorezne ilustracije, ki so jih mojstri vse od 14. stoletja s filigransko natančnostjo uporabljali kot knjižne ilustracije. Frelih meni, da sodobni mediji sicer nudijo veliko možnosti za hitro registracijo, manipulacijo in razmnoževanje vizualnih informacij, vendar je materialna pozornost in zaporedna postopnost pri oblikovanju grafičnih del še nenadomestljiva. V času velike specializacije in avtomatizacije predstavljajo ročni grafični postopki »zastarelo« oporišče kompleksnosti, morda eno zadnjih celovitih duhovno-ročnih opravil, ki nas (za razliko od avtomatov in simulakrov) morda celo osrečujejo (Frelih 2000: 10).

Postopek, ki ga je uporabljal Šušmelj v svojih linoreznih postopkih, je bil beli rez, ki za svojo osnovno likovno prvino uporablja črto, ki pa jo pri tej tehniki vrežemo v linolej. Postopek mora biti načrtno nadzorovan, saj lahko vrezovanje hitro pripelje do podobe, ki je negativ risbe, kar pa ni namen. Saj temna črta na svetli podlagi deluje kot senca, svetla pa na pretežno črni zgolj deli temna polja. Da ustvarjalec ustrezno reši zadani problem, mora motiv razumeti celostno in jasno načrtati končni cilj. Ker bo rezultat procesa znan šele po odtisu, so za tak proces potrebna znanja in izkušnje.

Likovni motiv Kaple je bil odtisnjen v grafični mapi Kobanski motivi na strani 31, v velikosti matrice 19,5 x 17,4 in z dotiskom Kapla. Likovni salon Lojzeta Šušmelja hrani trdo vezano »luksuzno« izdajo z avtorjevim podpisom in številko knjige 74. Izdana je bila v sto izvodih, cena je bila 100 DIN.

Linorez, Lojze Šušmelj, Kobanski motivi – Kapla, 1940

Dražljajske podobe narisanih oblik so zelo različne, vendar bo njihovo opazovanje sčasoma (preko abstrakcije in reduciranja) privedlo do zanesljivega spoznanja, da gre v vseh primerih za isto obliko. Vsaka oblika se namreč kompletira iz nekega temeljnega poznavanja strukture predmeta in to je cerkveni zvonik. Zapisovanje podatkov oblikuje gradnja kompozicije, četudi le toliko, da zapolni prostor. V svoji minimalizaciji še vedno ostaja zvesta prepoznavnosti oblik. Diagonalna postavitev daje optično in realno možnost povečave formata in racionalizacije v izbiri motiva v odnosu do formata. Format v gibanju ali objekt, zajet v prostor, je klasična prepoznavnost motiva. Zvoniki so zato, da zvonijo, sicer so stolpi. In če zvonovi zvonijo, se gibljejo, valovanje omogoča zvok, ta slepim omogoča zaznavo, saj slepi vidijo veliko bolj iskreno in občutijo veliko bolj objektivno. Tako se objekt, ki stoji že sedemsto let, giblje v času in obrača v prostoru, ki ga oblikujemo (Vogrin 2014: 36).

Če sem leta 2014 zapisal, da je edina grafika Kobanskih motivov – Selnica, nastala po Šušmeljevi smrti leta 2014, moram pripisati, da je nastala še ena – in to Kapla, po Šušmeljevi predlogi in posnemanju tehničnega pristopa ter dveh pomembnih podatkov, ki opisujeta ta čas.

Prav veliko spominov o Zinki na Kapli ni ostalo, zanimivo pa je, da se zgodba o Kapli pojavlja tudi v knjigi Veš Lojze (Vogrin 2021: 18). Takrat, leta 1938, ko naj bi bila Zinka stara dve leti: Leta 1938 je Lojze Šušmelj s pomočjo Franja Goloba in Pavleta Žaucerja pomagal organizirati narodno-obrambni tabor visokošolk na Kapli na Kozjaku. Takšni obrambni tabori, ki so jih organizirale študentske organizacije iz Ljubljane, so se v letih pred vojno prirejali zlasti na občutljivih področjih ob državni meji. Delovni in narodnoobrambni tabor na Zgornji Kapli na Kozjaku je potekal v času od 9. 7. do 12. 8. 1938, udeležilo se ga je 17 deklet, vodila ga je Ada Krivic. Študentke so na Zgornji Kapli organizirale otroški vrtec, predavale o higieni in zdravstvu, opravile statistične popise o zdravstvenem, socialnem in gospodarskem položaju ljudi, obnovile in izpopolnile šolsko in javno knjižnico v vasi, dajale pravne nasvete, pomagale pri delu na poljih, predavale so o prvi pomoči, o negi dojenčkov, o gojenju zelenjave itd. Odmev na tabore je bil izjemen, predavanj so se kmetje množično udeleževali. Vaščani so prihajali po nasvete in pomoč. Študentke so stanovale v šotorih in se same financirale. Za izvedbo taborov je bilo zato treba zbrati denar, tudi sanitetni material, živila, oblačila, zlasti

za otroke in dojenčke, priskrbeti je bilo treba naprave za predvajanje vzgojnih filmov in podobno. Vse to so dosegle z nabiralnimi akcijami pri podjetnikih, ustanovah in trgovcih. Taborili sta tudi Mariborčanki Zorka Gradišnik in Melita Dolane, ki sta obe padli med drugo svetovno vojno. Med udeleženkami sta bili tudi Anka in Mira Ružič, ki sta na slikarja Lojzeta ohranili še dolgo lepe spomine. Slikarja Lojze in Franjo Golob sta študentke obiskovala vsako nedeljo in jim predavala o umetnosti in prav gotovo še o čem ... Lojzetova krušna mati Greta je nekoč o tem dogodku znala povedati, da so bile študentke iz Ljubljane tudi pri njih doma. Pod brajdami so postavili mize, Lojze in Franjo sta jih gostila, bilo je veselja in petja vso noč do jutra. In še dodala: »Uh, ne smem pomisliti, kako je mojega Lojzeta škoda« (Vogrin 2020: 13).

EA/1 linorez, Oto Vogrin, Dnevi akademikinje Zinke Zorko, Kapla 2024

Cerkev je postala »kaplska« s specifično trikotno obliko in izsekanim trikotnikom za uro, levo od cerkve na majhni vzpetini se nizajo drobni trikotniki, ki predstavljajo šotore delovno in narodnoobrambnega tabora iz zgoraj omenjenega leta 1938.

Drug poseg v matrični prostor pa predstavlja pot v dolino. Po pripovedovanju Zinkine hčere Lilijane, ki pravi⁴: *"... stanovanje je bilo pod šolsko streho, ki so ga naredili 1905, ko so šolo dozidali. Leta 1027 sta se ded Jurij in babica Alojzija poročila in vselila, ded je opravljal delo mežnarja v cerkvi. Pomladi 1938 so morali stanovanje izprazniti, ker je prišel na Kaplo še en učitelj. Ded si je postavil montažno delavnico blizu vodnega zbiralnika, ker je želel postaviti vodno kolo, ker mu niso dovolili je bil tudi to razlog za razmislek o selitvi ..."*

⁴ Po pripovedovanju hčerke Zinke Zorko, septembra 2024

Pot v dolino v Ožbalt je povzeta po Šušmeljevi grafiki Remšnik in pridodana, torej vrezana v matrico zgornjega avtorjevega odtisa.

Matrica je bila odtisnjena deset krat in signirana:

orig. linorez, 1-10/10, ~Dnevi akademikinje Zinke Zorko 2024 ~, 2024 Oto Vogrin.

Če je priprava matrice težek proces, je vse ostalo poezija, ali kot so rekli otroci: grafika je ritem, grafika je občutek, grafika je poskus, grafika je beseda, grafika je čarovnija, grafika je sporočilo, rdeče in črno, grafika je rdeča škatla, grafika je odtis, rez, grafika so črne roke, iskrenost, sanje, strast, ustvarjalnost, zgodba, povest, resnica in to večkrat ... In nadaljuje, zato je narobe razmišljati, da je grafika reprodukcija risbe, grafika je iskreni likovni zapis v vsakem odtisu posebej. Grafika je nekaj, kar ostane za avtorjem in kar je najpomembnejše tudi avtorju. Tisti prvi odtis (šteje tudi kot avtorjev osebni odtis in se ga označuje z E. A., s kratico, ki v francoskem jeziku pomeni preizkusni odtis umetnika *epreuve d'artiste*), ki počasi prileze izpod preše, je nekaj, kar nekdo, ki v resnici tega ni doživel, težko razume. V tem se kaže nenavadna lastnost čustvene navezanosti na predmete vsakega človeka (in celo vsakega živega bitja), zaradi katere se zadržuje pri starem in znanem ter se izogiba novemu in neznanemu. Pa vendar prav grafika teži k novemu, predvsem raziskovalnemu pristopu novega odtisa. Navezanost na prvi odtis je podlaga za občutenje in čustvovanje, saj lahko čustva usmerimo le proti predmetom in pojmom, s katerimi imamo nekakšen odnos oz. neko vez, predvsem pa neizmerno strast. Grafika je torej strast in neprestano raziskovanje novega, neznanega, drugačnega ... (Vogrin 2014: 5).

Če sta prvo in najpogostejše izrečeni otroški misli o grafiki prav poezija in ritem, smo na pravi poti, da pridodamo tudi podobo Dnevom akademikinje Zinke Zorko. Če želimo utemeljiti grafični proces skozi ritem, se moramo prav gotovo dotakniti tudi pogostejše uporabljenega ritma v glasbi. Zanimiva je samosvojost ritma koroške ljudske pesmi, ki jo Logar (1999: 111–120) utemeljuje kot 5/8 takt. Pogosto ga najdemo v alpskih poskočnicah, rad se družijo ali s 3/4 taktom ali s 7/8, posebno v trohejskih besedilih, ter da je tipičen za koroški prostor.

Do nedavnega je bilo mogoče zapisovati ritem ljudskih pesmi v njegovih svobodnih in pestrih oblikah le s pridržki, še zlasti, kadar so pevci mešali ritmične in taktovske načine,⁵ ali pa, če se je prepevalo v tako imenovanih nihajočih ritmih in to ne glede na dejstvo, da smo uporabljali dodatne znake za dolžine, kračine, melizme itd. Notni zapis je ostajal zasilno ogrodje in je le površno odražal živo glasbeno dogajanje. Nešteto podrobnih lastnosti ustno izročane ljudske glasbe smo spoznali bolj podrobno šele, odkar uporabljamo tonske posnetke s transkripcijami.⁶

Prav tam, utemeljitev Logar zaključuje, z ugotovitvijo da 5/8 ritem dkd pogosto najdemo na določenih mestih glasbene fraze, namreč na začetku, na sredi, posebno pogosto pa v predzadnjem taktu tako, da lahko trdimo: Kadar ljudskega pevca niso preusmerili in ga poučili šolmoštri ali zborovodje (npr. z dirigiranjem), da mora peti »pravilno« oz. poudarjati (3/4 takt), le-ta v določenih pesmih redno uporablja 5/8 takt. Ta ugotovitev predvsem velja za starejše pevce, ki izhajajo iz ustnega izročila. Uporabljajo ga morda tudi zaradi tega, ker prihaja z njim bolj jasno do izraza besedilo: Vzemimo pesem : »Rasti mi rasti-, kjer imamo variante v 2/4 taktu (dkkdd) I ali 3/4 taktu (d.kd/dd) I . Tam je besedilo manj razumljivo kot v 5/8 taktu: (dkd /dd) I .

⁵ Gottfried Habenicht, Auffassungsmissige Koordinaten der rhythmisch-metrischen Gestaltung im deutschen Volkslied, v: Musicologica slovaca, Rhythmik und Metrik, izd. O. Elschek, Bratislava 1990, Str. 62.

⁶ Prim.: Doris Stockmann, Die Transkription in der Musikethnologie: Geschichte, Problem, Methoden, v: Acta musicologica 51/1979, str. 204-245, tukaj str. 207; Dušan Holy, Die genaue und übersichtliche Fixierung des Rhythmus, v: Probleme der Entwicklung und des Stils der Volksmusik, Brno 1969, str. 166-178; 1. Bengtsson, Empirische Rhythmusforschung in Uppsala, v: Hamburger Jahrbuch für Musikwissenschaft 1/1974, str. 195— 219; Ludwik lielawski, Rytmyka polskich piosenki ludowych, Krakow 1970 (prim. tam tabelo melizmov, str. 33). 111 TKADITIONES 28/11., 1999

Prav takšen takt in ritem se pojavlja tudi v procesu nastajanja grafičnega odtisa:

2 	1 	2
Doba premaza grafične matrice	odtiskovanje	podpisovanje

Postopek se je ritmično ponovil deset krat ...

Barva Odtisa

Barva belega reza pa pravzaprav ni bela, saj lahko avtor, zavedajoč se vsebine, manipulira z barvo papirja. Tako bi lako spomladansko Kaplo odtisnili na rožnat papir – »rožnat rez«, pozno spomladansko z intenzivno zeleno – »zeleni rez« ..., vse do zlato-rumene, lahko bi jo poimenovali »zlati rez«, ki pa je večpomenka in najpogosteje poimenuje idealno organizacijo likovnega prostora, k čemer vseskozi težijo likovni ustvarjalci, saj zlati rez velja za najpopolnejšo in najbolj skladno organizacijo v naravi. Človeškemu očesu predstavlja zlati rez popolno harmonijo med linearno skorajda popolno natančnostjo in nepravilnostjo, nepopolnostjo.

Butina meni, da zaznavanje razlagamo kot psihični proces, v katerem se zavemo in prepoznamo neko stvar oziroma pojav. Zaznava sporočil temelji na povezavi posredovanja čutil in vedenja o pojavu že od prej. Likovni psihologi takšno zaznavo tolmačijo kot enovito celoto čutnih občutkov, ki je naši zavesti dana neposredno. Razumeti je treba, da gre za poudarek na celoti in ne na vsoti združenih čutnih zaznav posameznih elementov, kar zagovorja tudi teorija gestalt psihologije – psihologije zaznavanja (Butina 1982: 107).

Človek se oblike zlatega reza ne zaveda, vendar ga čuti intuitivno, nekateri bolj, drugi manj. Zato se moramo likovni ustvarjaci zahvaliti naravi in snovalci Dnevov akademikinje Zinke Zorko – Kapli. Barva te kobanske zemlje, blatne gorice, redke nekoč odrapane domačije, ki jih obdajajo krpe obdelanega polja, prav kličejo po ilovnato barvi rjavega – okra. Kakor da bi vedel, je Šušmelj svoje grafike odtisnil na nežno okrnat papir, ki pa z leti dobiva naravno patino, starostno modrost in neprecenljivo informacijo.

Zaključek:

Če bi vedeli, koliko barve lahko skrivajo porumenili listi odtisnjenih grafik, bi tiskali že prej, bomo pa tudi poslej. V iskanju barve narečja smo našli modrost in strpnost in zavedamo se, da je potrebno o tem govoriti in deliti to bogastvo in iskrenost. Skozi proces priprave tega referata smo začutili neizmerno željo po raziskovanju preživetega, samo s tem lahko ohranimo »našo« zgodbo živo in tudi trenutke, ki smo jih živeli ob Zinki, večne. Med njenimi zgodbami se skrivajo tudi naše in zgodbe vseh, ki smo jih že skoraj pozabili. Naj omenimo le Šušmelja, zanimivo je, da je v tem času, okrog leta 1939, nastala tudi njegova slika: Duh na Ostrem Vrh – Kapla na Kozjaku, kakor je datirana in je last stalne zbirke UGM. Kasnejše raziskovanje Šušmeljevega dela je pokazalo, da je slika verjetno naslikana po fotografiji in predstavlja Remšnik. Vse te zgodbe pa so celota nekega časa, ko je bila tam spoštovana akademikinja Zinka Zorko, takrat še otrok. Zato je nastali grafični odtis posvečen njej, odtisnjen v 5/8 ritmu na papirju ilovnate barve rjavega – okra, s črno barvo in nakladi deset odtisov.

Literatura:

Boris JESIH, Grafika: visoki tisk, ploski tisk. Ljubljana: Pedagoška fakulteta 2000.
predgovor Č. Frelih, Str 10.

Ivan POTRČ, (1940). Obisk pri avtorju »Kobanskih motivov«. V: Mariborski večernik Jutra.
Let XIV. Št.126. Str. 5.

Lojze ŠUŠMELJ, (1940). Kobanski motivi : 30 izvirnih linorezov. Maribor: Samozaložba.

Danilo UTENKAR, (1997). Totega bohema močvirnika so vzeli za svojega celo Štajerci.
V: Delo, 23. 8. 1997. Let. XXXIX. Št. 194. Str. 9.

Cilka MOŽIČ. prispevek v zborniku, Zinkin ZBORNIK ur. M. Jesenšek, 2020, str 129,
Selnica ob Dravi: Občina.

Oto VOGRIN, (2014). Odtisnil sem grafiko. Selnica ob Dravi : Društvo Tangram.

Oto VOGRIN, (2021) Veš Lojze ... Selnica ob Dravi : Center Arnolda Tovornika.

Engelbert Logar, (1999). Ritmične značilnosti 5/8 takta v koroških ljudskih pesmih.

Traditiones, 28(2), 111–120. Pridobljeno od: <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/article/view/11325>.

Povzetek:

Ali so, smo in bodo še vedno, prav tukaj na Kobanskem peli v barvah in odtiskovali misli? Mi smo odtisnili misli, po Kobanskih motivih, Lojzeta Šušmelja. Kapla na Kozjaku pa je ohranila barve, kot so nekdaj bile in pesmi, ki jih še pojejo, tudi v 5/8 taktu. Doumeli smo da so dnevi akademikinje Zinke Zorko celota posameznih elementov združeno preprosto v Kobansko, tako preprosto in enostavno lepo. In kot bi prav gotovo o teh krajih zapisal Cankar, »Veseli ljudje bodo živeli tod; pesem bo njih jezik in njih pesem bo vriskanje!«.⁶

Summary:

So, were we, are we, and will we still be, singing in colors and imprinting thoughts right here in Kobansko? We have printed thoughts based on the Kobanska motifs of Lojze Šušmelj. The colors and songs that are still sung, even in 5/8 time, have been kept in the Kapla on Kozjak. We have come to know that the days of academician Zinka Zorko are a whole of individual elements simply united in Kobansko, so simple and beautifully straightforward. As Cankar would surely have written about these places, "Joyful people will live here; song will be their language and their song will be a shout of joy!"

⁶ In nekako tako je tam bilo, tako smo čutili in zapisali. Iz besedia, Ivan CANKAR, 1909, KURENT, LJUBLANA: založil L. Schwentnwr, Str. 16.

Mihaela Koletnik

Filozofska fakulteta

Univerza v Mariboru

KOROŠKO NAREČJE V POPULARNI GLASBI

Sinopsis

Prispevek se osredinja na rabo koroškega narečja v pesmih štirih koroških kantavtorjev, Milana Pečovnika – Pidžija, Milana Kamnika, Adija Smolarja in Marjana Smoleta. Zanima nas, koliko so njihova popevkarska besedila, ki se morajo nekoliko ozirati tudi na možnosti glasbenega izražanja (npr. ritem), posnetek govornenega koroškega narečja, ki se od drugih slovenskih narečij razlikuje zlasti v naglasu, glasoslovju, oblikoslovju in leksiki.

Ključne besede: dialektologija, koroška narečna skupina, mežiško narečje, popularna glasba

Synopsis

The paper focuses on the use of the Carinthian dialect in songs of four singer-songwriters, Milan Pečovnik - Pidži, Milan Kamnik, Adi Smolar and Marjan Smole. We are interested in the extent of Carinthian dialectal characteristics used in popular songs, especially due to the fact that lyrics also have to undertake other means of expression (i. e. rhythm). The Carinthian dialect differs from other Slovenian dialects considering mostly word accent, phonetics, morphology and lexicology.

Key-words: dialectology, Carinthia dialect group, Mežica dialect, popular music

Uvod

V sodobni družbi globalizacije, ko so v znanosti in raziskovanju, politiki ter posameznih strokah, tudi v šolstvu, opazne vedno večje težnje po nadomeščanju nacionalnih jezikov z globalnim angleškim, kar neizogibno vodi k negativni jezikovni asimilaciji, ima jezik, pa naj bo to knjižni jezik, idiolekt, sociolekt ali dialekt, za nacionalne entitete, kakršna je tudi slovenska, temeljno identitetno vlogo. Ta se enako kot narečna zavest pri narečnem govorniku še krepi tudi z uporabo narečij. Dialektologi opažamo, da narečna in pokrajinska pogovorna zvrst vse bolj prevzemata vloge, sicer namenjene knjižnemu jeziku. Do zamenjave knjižnega

jezika z narečnim ali pogovornim v določenem obsegu prihaja na področju umetnosti (glasba, film, gledališče, leposlovje), v javnih medijih (zlasti govorjenih), na javnih prireditvah, v javnih nastopih politikov in celo v šoli (Smole 2009: 559). V prispevku se osredotočamo na področje umetnosti, natančneje na popularno glasbo, ki jo kulturologi ob svetu medijev, reklam, športa, mode uvrščajo na področje t. i. popularne kulture (Stankovič 2002: 12).

Koroška narečna skupina

Slovenski jezik je med slovanskimi jeziki narečno najbolj razčlenjen, saj pozna več kot 40 narečij, združenih v sedem narečnih skupin: panonsko, štajersko, koroško, dolenjsko, gorenjsko, primorsko in rovtarsko. Narečja koroške narečne skupine se na območju vzhodnih Alp govorijo v treh državah: v Avstriji (Ziljska dolina od Šmohorja do okolice Beljaka, med Karavankami, Kamniško-Savinjskimi Alpami in slovensko narodnostno mejo¹ do Dravograda), v Italiji v Kanalski dolini (okolica Trbiža) in v Republiki Sloveniji, in sicer v Zgornjesavski dolini (Rateče, Podkoren, Kranjska Gora), v Dravski dolini od Dravograda do Fale, na obeh straneh Drave (severna pobočja Pohorja, Kobansko, zahodni del Kozjaka) ter v Mežiški in spodnji Mislinjski dolini (Logar 1996: 405). Koroška narečja se delijo na ziljsko, rožansko, podjunsko, obirsko, mežiško in severnopohorsko-remšniško (Zorko 1998: 179). Skupna jim je vrsta enakih ali podobnih narečnih pojavov, npr. glasoslovni, oblikoslovni in besedni arhaizmi, pozno podaljšanje skrajšanega starega akuta in novega akuta, pretežno monoftongično-diftongični sistem dolgih samoglasnikov, enaki premiki naglasov v večjem delu koroških govorov, otrditev $l' > l$, ohranjena bilabialna narava v (μ), švapanje, feminizacija samostalnikov srednjega spola v množini, oblikoslovni in leksikalni arhaizmi, mnoge leksikalne izposojenke iz sosednjih nemških narečij idr. (Logar 1996: 405).

V nadaljevanju prispevka predstavljamo nekatere značilnosti koroškega mežiškega narečja, v katerem so zapisane in/ali zapete pesmi koroških kantavtorjev.

Mežiško narečje se govori v dolinah rek Meže in Mislinje. Na jugu meji na štajerska narečja, na zahodu na koroško podjunsko, na vzhodu pa na koroško severnopohorsko-remšniško narečje. Mežiško narečje nima tonemskih nasprotij (izgubilo je razliko med nizko in visoko, tj. med akutirano in cirkumflektrirano intonacijo), besedna intonacija je padajoča, ohranja pa se pojoča stavčna melodija. Značilni zanj so pozno raznosnjenje (denazalizacija)

¹ Ta poteka približno po črti Kostanje–Djekše–Dravograd. (Označba_mesta1)

praslovanskih nosnih samoglasnikov *ɛ* in *ɔ* ter diftongizacija praslovanskega dolgega *jata* v dvoglasnik *ie* > *iə* ter dolgega *o* v dvoglasnik *uo* > *uə*. Ti pojavi vsa koroška narečja povezujejo s severnimi narečji današnje primorske narečne skupine. Kasneje so se koroška narečja začela povezovati z vzhodnimi slovenskimi narečji (štajerskimi in panonskimi) ter so skupaj z njimi vokalizirala praslovanski polglasnik v samoglasnik *e*, kar danes potrjuje tudi mežiščina, npr: *den* 'dan', *meša* 'maša'. Ta v nasprotju s sosednjimi koroškimi narečji ohranja še nelabializirani samoglasnik *a*, ki je odraz praslovanskega dolgega *a*. Kratki naglašeni samoglasniki, ki kažejo močno nagnjenost k redukciji v polglasnik, se zaradi mlajših naglasnih umikov pojavljajo v vseh besednih zlogih: *məš* 'miš'; *cəgan* 'cigan', *səno* 'seno', *kək* 'kako', *lədi* 'ljudje'.

V soglasniškem sistemu so najbolj opazni: premena nekoč trdega *l* pred samoglasniki *u*, *o* in *a* v nezaokroženi dvoustnični *w*,² npr. *kwop* 'klop', *šwa* 'šla', *diəwawa* 'delala', premena končnega zvonečega velarnega *g* v *x*, npr. *buəx* 'bog', *sniəx* 'sneg', protetična *j* in *w*: *jəme* 'ime', *woni* 'oni' ter dodajanje soglasnika *š* kazalnim pridevniškim in prislovnim zaimkom: *šəta* 'ta', *šəti* 'ti', *štak* 'tako', *štam* 'tam'.

Zinka Zorko ugotavlja (2009: 94), da je mežiško narečje v oblikoslovju ohranilo večino starejših oblik, vse tri spole v ednini, v množini je srednji spol izgubilo, ter tri števila, torej tudi dvojino. V moški sklanjatvi se v orodniku ednine pojavlja *u*-jevska končnica za knjižno -*om*: *z bratu* 'z bratom', v ženski sklanjatvi pa orodniška končnica -*i* za knjižno -*o*: *z bici* 'z babico'. Samostalniki srednjega spola so v ednini ohranjeni v celoti, v množini pa prehajajo med žensko- ali moškospolske samostalnike. V pridevniški sklanjatvi imata moško- in srednjespolski edninski rodilnik končnico -*iga*: *wəxkiga* 'lahkega', glagol pa le priponsko sklanjatev, zato oblike *date* 'daste', *viəte* 'veste', *grete* 'greste' za knjižno *daste*, *veste*, *greste*. Narečje pozna štekanje,³ opazna pa je tudi izguba deiktičnega -*j* na koncu prislova: *štam* 'tam', *što* 'to'; *zgora* 'zgoraj', *spoda* 'spodaj'.

Popularna kultura in etnična identiteta

Slovenski etnološki leksikon pojem popularna kultura beleži pod geslom množična kultura, tj. sodobna kultura 20. stoletja, značilnost katere je možnost neskončne reprodukcije kulturnih

² Po tej premeni v ženskospolskem deležniku glagola *iti* (*šla* → *šwa*) se ta pojav imenuje *švapanje*.

³ Štekanje je pojav, ko se pred soglasnik -*t* v kazalnih zaimkih ali prislovih pristavlja soglasnik *š*-.

dobrin, ki niso ne elitne in ne enotnega izvora, ter možnost njihove distribucije skozi množična občila (Baš 2004: 332). Pahorjeva ugotavlja (2011: spletni vir), da je bila popularna kultura doslej skorajda spregledana, saj so se strokovnjaki največkrat posvečali le raziskovanju t. i. visoke, elitne, klasične kulture. Zaradi spoznanja, da je popularna kultura prav tako del družbene resničnosti in jo tudi pomaga sooblikovati, poleg tega pa lahko ima še druge lastnosti, vredne pozornosti, kot so npr. izvirnost, nenavadnost, neobičajnost, s katerimi presega ali izziva ustaljena družbena ali umetnostna pravila, se v zadnjih letih zanje vse bolj zanimajo tudi družboslovne vede. Avtorice piše (prav tam), da popularna kultura zajema široko področje ustvarjalnosti, in to od filma, grafitov, stripov, literature, glasbe, mode do različnih medijev, kot so tisk, radio ali televizija, kulturo zvezdnštva, reklame, oglaševanje in druge pojave, ki sooblikujejo in posredno ali neposredno vplivajo na način življenja in razmišljanja ljudi, pri čemer je eden od ključnih pojmov pri opredeljevanju popularne kulture možnost reprodukcije kulturnih dobrin. Po Ropoši (2006: 12) je morda najustreznejša definicija popularne kulture Bettsova, ki pravi, da je “sodobna popularna kultura je skoraj brez definicije, tako vseobsegajoči so njeni subjekti, tako daleč sežejo njeni učinki”. V času, ko fragmentacija tako objektov kot subjektov doživlja svoj vrhunec, se popularna kultura kaže kot trdna univerzalija, ki navidezno večno in povsod z istim filmom ali TV-serijo privablja najrazličnejše ljudi z vseh koncev sveta. Po Bettsovi gre za masovno proizvodnjo sredstev za užitek in zabavo množic, za tržno usmerjene aktivnosti, ki nekoč niso bile globalno dostopne (prav tam).

V popularni kulturi, ki intenzivno vpliva na naše vsakdanje življenje in razumevanje sveta, v katerem živimo, narečna in pokrajinska pogovorna zvrst vse pogostejše prevzemata vloge, prej namenjene knjižnemu jeziku. Smoletova (2009: 557, 561) med vzroki za to izpostavlja (a) individualizacijo družbe ob siceršnji globalizaciji, (b) oddaljevanje knjižnega jezika od žive rabe z vse večjo rabo tujega, t. i. globalnega angleškega jezika, kar usmerja nosilce slovenskega jezika k iskanju novih načinov izražanja identitete – in sicer skozi materni jezik, (c) jezikovno modo, nastalo s sprejemom narečne zvrsti v medije.

Za večino Slovencev so prvi materni jezik narečja (in pokrajinske različice pogovornega jezika). Jezik je eden najpomembnejših elementov, na katerem je mogoče graditi zavest o jezikovni, kulturni in narodni pripadnosti,⁴ saj se z njim dokazuje obstoj naroda. Brovčeva

⁴ Pri oblikovanju naroda in ohranjanju narodne identitete imajo ob jeziku pomembno vlogo še država, skupna kultura, zgodovina in religija (Južnič 1981: 145–178).

piše (2003: 10), da je jezik eden konstitutivnih elementov narodne zavesti in instrument narodnega oblikovanja, ki ima posebno vlogo pri prehodu od etničnosti preko narodnosti do nacionalnosti, saj se običajno uveljavi enotno ime za jezik in pripadajoči narod. Slovenska nacionalna identiteta je tesno povezana s slovenskim jezikom, jezik pa je temeljna in univerzalna komponenta oblikovanja osebne identitete (Luckmann 1991: 796). Tivadar meni (2014: 275), da je govor izraz naše duše.

Koroško narečje v glasbi

Po Kmeclu (1983: 262) je popevkarstvo, torej lirika, ki nastopa v tesni zvezi z vrsto zabavne glasbe, eno najbolj popularnih in množičnih področij lirskega pesnjenja. Čeprav je taka lirika pogosto zelo enostavna, saj streže skupaj s preprosto melodijo enako preprostim potrebam malo zahtevnega občinstva, lahko doseže tudi pomembno kakovostno raven – mnogi tekstopisci v popularni glasbi so tudi vrhunski pesniki. Da je besedilo pomemben element zabavne glasbe, priča tudi podeljevanje nagrad za najboljše besedilo na različnih zabavnoglasbenih festivalih.

V tem prispevku se osredotočamo na popevkarska besedila štirih koroških kantavtorjev: Milana Pečovnika – Pidžija, Milana Kamnika, Adija Smolarja in Marijana Smode⁵. Zanima nas, v kolikšni meri so ta posnetek govornega koroškega narečja.

Marijan Smode, ob Milan Pečovniku – Pidžiju in Milanu Kamniku prvi znanilec t. i. koroškega vala kantavtorjev iz začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja,⁵ je v svoji glasbeni karieri izdal mnogo glasbenih uspešnic, posnetih na štirinajstih albumih. Vsa besedila njegovih pesmi, po eni strani hudomušnih in igrivih, prepletenih tudi z ljubezensko tematiko, na drugi strani pa globoko izpovednih, ki nas opominjajo na probleme okoli nas, so zapisana in zapeta v slovenskem knjižnem jeziku, kar ponazarjamo na primeru zapisa njegove avtorske pesmi *Mrtva reka*:

*Starec je govoril mi,
da bila si lepa ti,*

⁵ Na Slovenskem se je prvi kantavtorski val po vzoru Boba Dylana pojavil konec šestdesetih let prejšnjega stoletja, in to z dvema vidnejšima osebnostma – Tomažem Pengovom in Tomažem Domiceljem.

*kakor rosa jutranja,
polna si življenja b'la!*

*Zdaj pa gledam reka te,
ko vališ počasi se,
zdaj osamljena si vsa,
polna mrtvega blaga!*

*Mrtva reka, kam hitiš?
Mrtva reka, kam bežiš?
Kje zelenje vso je zdaj?
Kje so ribe, tvoj sijaj?*

*Mrtva reka, kam greš zdaj?
Kot popotnik v tuji kraj!
A morda nekoč pa le,
čista reka vrne se.*

*Kam življenje je odšlo?
Kot skopnelo bi bilo.
Umirat gledali so te,
a pomagal ni nihče!*

Marijan Smode pesmi s svojo rodno pokrajinsko oz. narečno besedo ne barva, le v četrti vrstici prve kitice je z opuščajem označena popolna redukcija samoglasnika *i*.

Milan Pečovnik – Pidži je eden vodilnih slovenskih predstavnikov kantri glasbe. Na njeno bogato barvitost je opozoril že leta 1981 s skupino D'Drava Country Dečki, na samostojno glasbeno pot pa je stopil leta 1989 z glasbeno kaseto *Prve brazde*. Na sceni je že več kot štirideset let in v tem času je posnel sedem kaset in deset CD-plošč. Njegov prvi album je iz leta 1991, zadnji z naslovom *Country glasba je večna* pa iz leta 2010. Pesmi iz njegovega opusa, pesmi so ali avtorske ali prirejene slovenske ljudske, na CD plošči *To nisem jaz, ne ti* (2001) pa lahko slišimo priredbe desetih pesmi legendarne kalifornijske rock skupine

Creedence Clearwater Revival, so napisane in zapete v slovenskem knjižnem jeziku, samo pesem z naslovom *Dons zvčer dčva moja si* z njegovega albuma *Tiho v noč odmeva pesem* (2004) je napisana in zapeta v narečju:

*Nat Peco k dāžo se pərpravla,
na brəgo pavri səno spravljajo,
jəs pa bres marele xilam domo,
briga me, če dāš me zmoču bo.
Təmno deva se nat meni,
zmirm bliži bliska in grmi,
jəs pa k dāčvi grem, kjer sonce sije,
da zutra najo skop zbudi.*

*Naj lije dāš, naj bliska in grmi,
nəč na svəto me ne zadrži;
dons zvəčer dāčva moja si.
Dons zvəčer dāčva moja si.*

*V dolino xilat fejst bom moro,
da vlak s postaje nabo mi ušel,
da vidva bo, kok rat jo mam.
Dāš me je že čisto zmoču,
fejst že lije in grmi,
jəs pa žvižgam si, da mi cajt prej mine,
pesən, ki najrajš jo poješ ti.*

*Naj lije dāš, naj bliska in grmi,
nəč na svəto me ne zadrži;
dons zvəčer dāčva moja si.
Dons zvəčer dāčva moja si.*

Vəs mokər s cugom se oṭpelem,
da v rudniku sən devu, sam jəs vem,
z dnarjem doma si bom bajto spuvo
pa gledo bom, da boš dəčva ti pər men.
Na peronu te zagledam,
še bol fletna se mi zdiš,
ot sreče se smejim, a solze skrivam,
ko k mən se dəčva stisneš ti.

V pesmi najdemo naslednje tipične koroške glasoslovne značilnosti: kratki naglašeni polglasnik (ə) za staroakutirana *a* in *i* ter novoakutirani *ə* v zadnjem besednem zlogu (*jəs*, *nəč*, *dəš*, *vəs*) ter za prednaglasna *jat* in *e*, naglašena po umiku naglasa nanju (*səno* ‘seno’, *zvəčer* ‘zvečer’); kratki naglašeni *o* za staroakutirani *u* v zadnjem besednem zlogu (*skop* ‘skup’); po izgovoru zapisan *-u/-o* za končni *-l* v edninskem glagolskem deležniku moškega spola (*zmoču* ‘zmočil’, *spuvo* ‘spuval’; *gledo* ‘gledal’, *bom moro* ‘bom moral’); švapanje⁶ (*deva* ‘dela’, *vidva bo* ‘videla bo’, *sən devu* ‘sem delal’), pri čemer je nezaokroženi dvoustnični *w* (< *-l*) zapisan z grafemom *v*; srednji *l* za palatalni *l'* (*bol* ‘bolj’, *pušəlc* ‘pušeljč’, *spravljajo* ‘spravljajo’, *se oṭpelem* ‘se odpeljem’, *se pərpravla* ‘se pripravlja’); izguba deiktičnega (končnega) *-j* v prislovih (*zutra* ‘zjutraj’), samoglasniški upad (*mam* ‘imam’, *vidva bo* ‘videla bo’, *se pərpravla* ‘se pripravlja’, *pər men* ‘pri meni’, *k mən* ‘k meni’, *najrajš* ‘najrajši’, *mərn* ‘moram’, *sam* ‘samo’).

Oblikoslovne posebnosti so dajalnik in mestnik ednine samostalnikov moškega spola na *-o* za knjižni *-u* (*k dəžo*, *na brəgo*, *na svəto*); orodnik ednine osebnega zaimka *jaz* na *-i* (*nat meni*); prvoosebna dvojinška rodilniška oblika na *-o* za knjižni *-u* (*najo* ‘naju’); kratki nedoločnik (*/.../ xilat fejst bom moro /.../*, */.../ mərn nabrat /.../*); primerjalni veznik *kok* (< *kak*) ‘kot’; narečni prislovi (*dons* ‘danes’, *zvəčer* ‘zvečer’, *zutra* ‘zjutraj’).

V besedju ob narečnem leksemu *dečva* ‘dekle’ najdemo še prevzete lekseme: *paver* ← nem. *Bauer*, *marela* ‘dežnik’ ← prevzeto (eventualno prek bav. nem. *Ombrell*) iz it. *ombrello* ‘dežnik, sončnik’, *xilati* ‘hiteti’ ← stvnem. *îlen*, *îllan*; kor. *heil'n* ‘hiteti’, *fejst* ‘zelo’ ←

⁶ Švapanje je izgovor dvoustničnega zvočnika namesto (nekdaj) trdega *l* pred sprednjimi in zadnjimi samoglasniki, pri nas znano zlasti na Koroškem in Gorenjskem (prim. Toporišič 1992: 325).

nem. *feist* 'tolst, zavaljen, debel', izhodiščno 'zamaščen, predebel', *cajt* 'čas' ← bav. avstr. *Zeit*, *cug* 'vlak' ← nem. *Zug*, *bajta* 'hiša' ← nar. sevit. *baita*, furl. *bàite* 'koča, bajta', *fletna* 'čedna, ljubka' ← srvnem. *vlætec*, *vlætec* 'čist, ljubek, nežen, lep' in *pušalc* 'šopek' ← avstr. bav. nem. *Puschel* 'šop, šopek', kar je manjšalnica *Pusch* 'grm'.

Odmik od narečja in približevanje knjižnemu jeziku je v pesmi opaziti v (a) poenoglašanju narečnih dvoglasnikov, saj so namesto narečnih diftongov *iə* in *uə* zapisani knjižni enoglasniki, npr. *dewa* (nar. *diəwa*), *grem* (nar. *griəm*), *domo* (nar. *duəmo*), v (b) moškospolskem edninskem mestniku, kjer je namesto narečne o-jevske zapisana knjižna u-jevska končnica (*na peronu*, v *rudniku*) ter v (c) moškospolskem edninskem orodniku, kjer je namesto narečne o-jevske končnice knjižna končnica *-om* (s *cugom*). Nespremenjen ostaja soglasniški sklop *dn-*, ki v narečju prehaja v *gn-*: z *dnarjem* (nar. *gnar*), opazna pa je še raba knjižnih veznikov, npr. *in* (nar. *pa*), ter besedja (*vlak*, *ušel*).

Adi Smolar je eden izmed najuspešnejših in najbolj priljubljenih slovenskih kantavtorjev, ki slovensko občinstvo s svojimi besedili navdušuje od leta 1989, ko je izdal debitantski album z naslovom *Naš svet se pa vrti*. Njegov opus na petnajstih zgoščenkah, ki obsega zgolj njegove avtorske pesmi, je zelo obsežen. Besedila, ki so aktualna in neminljiva, narejena s spretno roko in pesniškim navdihom, niso namenjena zgolj čustvu, ampak bolj intelektu. So zbadljiva, dobronamerno obtožujoča, dobrodušno poučna, pogosto zabeljena s humorjem, kar ponazarjamo z njegovo avtorsko pesmijo *Tagada*:

*Nisem farizej, ne fantast, ne fanatik,
odkrito bom priznal: jaz sem le flegmatik.
Slovo sem dal telesnim in duševnim bojem,
naj se zgodi karkol, jaz mirno si zapojem:*

Tagadagadagada tagadagada ...

*Ena mi je ženska srce ranila,
sem ljubil jo zelo, a me je zapustila.
Vendar jaz nisem človek, ki zato bi stokal,*

jaz pojem tagada namesto da bi jokal.

Tagadagadagada tagadagada ...

*Večkrat bil sem lačen, ko sem še študiral,
s štipendijo sem svojo lahko le hiral.
A jaz nisem človek, ki zaradi lakote tuli,
jaz pojem tagada, ko mi v želodcu kruli.*

Tagadagadagada tagadagada ...

*Gledam poročila – same svinjarije,
ko prebiram časopise, zona me oblije.
A jaz nisem človek, ki se živcira,
jaz pojem tagada, ko se svet podira.*

Tagadagadagada tagadagada ...

*Nas tarejo problemi, res ni jih malo,
pride dan ko misliš, da te bo kar pobralo.
Stokaš in vzdihuješ: »Nikdar ne bo bolje«,
zapoj si tagada, pa boš boljše volje!*

Tagadagadagada tagadagada...

Smolarjeva besedila so zapisana in zapeta so v splošnem pogovornem jeziku,⁷ močno prepletenim z neknjižnimi pogovornimi značilnostmi, mestoma tudi s koroško narečno besedo in slengizmi. Smolar v izreki ohranja knjižno kvaliteto in kvantiteto vokalov, neknjižne jezikovne prvine pa se kažejo zlasti v: (a) močnem popolnem ali delnem (tj. do stopnje

⁷ Ta je manj stroga varianta zborne norme. V veliki meri se opira na vsakdanjo občevalno govorico nenarečno govorečih ljudi na celotnem slovenskem ozemlju, še posebej v njegovem osredju, tj. Ljubljani in njenem bolj ali manj urbaniziranem širšem okolju (Toporišič 2000: 16).

polglasnika) samoglasniškem upadu, npr.: *bla* ‘bila’, *smo začel*, *travca* ‘travica’, *pərnese*, *dnar* ‘denar’, *zlo* ‘zelo’, *dobr* ‘dobro’, *mal* ‘malo’; (b) v kratkem naglašenem polglasniku za staroakutirana *i* in *u* v zadnjem ali edinem besednem zlogu: *nəč* ‘nič’, *skəp* ‘skup’ ter kratkem širokem *e* za *a* v položaju pred *j*: *zdej* ‘zdaj’; (c) v končaju *-u* za končne *-əl*, *-əl*, *-il*, *-al* v edninskem glagolskem deležniku moškega spola, npr. *reku* ‘rekel’, *vidu* ‘videl’, *kupu* ‘kupil’, *mislu* ‘mislil’, *ponuju* ‘ponujal’; (č) izgovoru srednjega *l* za paltalni *l'*, npr. *bol* ‘bolj’, *školka* ‘straniščna školjka’; (d) izgovoru *n* za palatalni *n'*, npr. *lukna*, *svina*; (e) rabi samo kratkega nedoločnika, npr. *sem ga dal popravlat*, *treba bo napisat*.

Raba s stališča slovenskega knjižnega jezika pogovorno ali nižje pogovorno obarvanega besedja, večkrat prevzetega iz stičnih jezikov, npr. *arest* ‘zapor’ ← nem. *Arrest*, *bajta* ‘hiša’ ← nar. sevit. *baita*, furl. *bàite* ‘koča, bajta’, *britof* ‘pokopališče’ ← srvnem. *vr̃thof*, *crkniti* ‘prenehati delovati’, *koštati* ‘stati’ ← nem. *kosten*, *lušten* ‘čeden, ljubek’ ← srvnem. *lustec*, *lusic*, *merkati* ‘paziti’ ← nem. *merken*, *špancirati* ‘sprehajati’ ← nem. *spanzieren*, *štrik* ‘vrv’ ← nem. *Strick*, *zastopiti* ‘razumeti’, *zgljhati se* ‘poravnati, pogoditi se’ ← nem. *gleichen*, *sekirati* ‘vznemirjati se’ ← nem. *sekkieren*, ekspresivnega: *klatiti* ‘potepati se, pohajkovati’, *primajati* ‘opotekajoče se priti’, *tip* ‘oseba’, slabšalnega: *baba* ‘ženska’, *gobcati* ‘veliko, predrzno govoriti’, *kreten* ‘omejen, neumen človek’, *lajdra* ‘prostitutka’ ← it. *ladra* in vulgarnega: *sekret* ‘stranišče’ ← nem. *Sekret*, *kupleraj* ‘javna hiša’ ← nem. *Kupplerei* kaže na močno pokrajinsko pogovorno obarvanost besedil, kar potrjujejo tudi izposojenke iz nemščine, ki v slovenski knjižni jezik niso bile sprejete, npr. *cajtng*e ‘časopis’ ← nem. *Zeitung*, *fajn* ‘fin’ ← nem. *Fein*, *luft* ‘zrak’ ← nem. *Luft*, *pucati* ‘čistiti’ ← *putzen*, *šravf* ‘vijak’ ← nem. *Schraube*.

Besedila so mestoma prepletena tudi s slengizmi, ki so največkrat prevzeti iz tujega jezikovnega okolja, npr.: *folk* ‘ljudje’ ← nem. *Volk*, *fotr* ‘oče’ ← nem. *Vater*, *mat* ‘mati’, *plata* ‘gramofonska plošča’ ← nem. *Schalplatte*, *žur* ‘domača zabava’ ← frc. *jour fixe*, ter s stališča slovenskega knjižnega jezika ekspresivnimi frazemi, npr: *biti na tapeti* ‘biti obravnavan’, *imeti krompir* ‘doživeti nepričakovano dober izid, konec česa’, *lesti v rit* ‘pretirana prijaznost, vdanost z namenom pridobiti si naklonjenost’, *pasti zijala* ‘zadrževati se brez dela in si radovedno ogledovati kaj’.

Milan Kamnik, katerega zaščitni znak je njegova rodna narečna beseda, je svojo samostojno glasbeno pot začel leta 1995, potem ko je razpadel Duo Kora, ki ga je s prijateljem ustanovil

leta 1975. S svojo glasbo, ki so jo zaznamovali vplivi kantrija, ves čas ostaja zvest svoji rodni Koroški in njenemu narečju, zato ne preseneča, da je polovica njegovih pesmi narečna. Morijeva piše (2007: 8), da je Milan Kamnik ljudski pevec, ki zna združiti vpliv svojih glasbenih idolov z vztrajnostjo, neposrednostjo, svojim močnim, malce hripavim, a nežnim glasom, ki skupaj z orglicami in kitaro pričara koroško besedo in pesem marsikateremu popotniku. Kamnik s svojim narečjem, za katerega pravi: »Če nimaš narečja, nimaš jezika«, kljubuje muham enodnevnici. V besedilih pesmi, avtorskih in prirejenih, posnetih na osmih zgoščenkah, se duhovito odziva na aktualno družbeno dogajanje, opisuje ljudi in tudi njihove (socialne) stiske. Prvi samostojni album z naslovom *Dolina smrti* je izšel leta 1996 pri mariborski založbi Conan, tri leta pozneje pa je pri isti založbi izšel še njegov drugi album z naslovom *Ibržnik*. Septembra leta 2001 je izdal ploščo z naslovom *Je še kdo srečnejši kje?*, ki nosi naslov po istoimenski skladbi. Ob obletnici smrti Prežihovega Voranca je izdal album *Prežih in jaz* (2003),⁸ leto kasneje pa v samozaložbi še album *Brez narečja ni jezika*, na katerem je skladba *Tiha voda vejke grabne dieva*, s katero je leta 2003 nastopil na Festivalu narečnih popevk. Album *Gnar* je iz leta 2006, album *Za mušter*, posnet v ameriškem Nashvillu, iz leta 2010, zadnji album z naslovom *40 let - Grta pa dovta*, izdan v samozaložbi, pa je iz leta 2014.

Analiza Kamnikovih narečnih besedil kaže, da ta na glasoslovni, oblikoslovni in leksikalni ravni natančno posnemajo njegovo rodno narečje. Zapisana so z vokalnim sistemom mežiškega narečja in niso onaglašena. Mesto naglasa, kvaliteta in kvantiteta samoglasnikov niso označeni.

Zapisujeta se oba narečna dvoglasnika: *ie*, ki je nastal iz praslovanskega dolgega *jata* in dolgega *e*: *brieh* 'breg', *liepa* 'lepa', *očiesa* 'očesa, Red', *viem* 'vem', ter *uo*, nastal iz praslovanskega dolgega *o*: *gospuod* 'gospod', *nuoč* 'noč', *skuoz* 'skozi'. Dolgi ozki *e*, nastal iz praslovanskega polglasnika, se zapisuje z *e*: *den* 'dan', *tenka* 'tanka', samoglasniški *ɨ* pa po izgovoru kot *ou*: *douga* 'dolga'. Dosledno se zapisuje tudi akanje:⁹ *adn* (< *eden*), *deklata* (<

⁸ Motivi iz del Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca so stalnica v njegovih pesmih. Po Prežihovi noveli *Jirs in Bavh* je uglasbil pesem *Jirs in Bavh*, po noveli *Pot na Klop* pa pesem *Svetneči Gašper*. Obe pesmi najdemo na zgoščenki *Dolina smrti* (1996). Na zgoščenki *Ibržnik* (1999) najdemo pesem *Levi devžej*, uglasbeno po Prežihovi črtici *Levi devžej*, po Prežihovi noveli *Vodnjak* in črtici *Dobro jutro* pa je Kamnik uglasbil pesmi *Vode pa ni in Slovenec sem*, ki ju najdemo na tretji zgoščenki *Je še kdo srečnejši kje?* (2001). Na zgoščenki *Prežih in jaz* (2003) je šest pesmi, napisanih po Vorančevih delih, dodani sta jim še dve že objavljeni (*Prežihu in Uršlji gori*) ter tri z motiviko sveta Prežihovih junakov, četudi snov in motiv nista povzeta po njem. Po Prežihovi črtici *Potolčeni Kramoh* je uglasbena pesem *Šleka pac* (Mori 2007: 8–9).

⁹ Aknje je izgovarjanje glasu *a* namesto pričakovanega *e*.

dekleta) 'Imn', *ambrt* (< *enobart*) 'enkrat, некоč'. Onemitev kratkih naglašanih in nenaglašanih samoglasnikov do stopnje polglasnika je v besedilih največkrat označena z opuščajem: *g'r* 'gor', *k'r* 'kar', *lit'r* 'liter', *'majo* 'imajo', *n'č* 'nič', *t'k* 'tako', *t'sto* 'tisto'.

Po narečnem izgovoru se končni zvoneči velar *g* zapisuje kot *h*: *brieh* 'breg', končni *-l* v edninskem moškospolskem deležniku pa kot *-u/-o*: *živu* 'živel', *vrezu* 'vrezal', *kupo* 'kupil'. Dvoustnični izgovor končnega *-l* se zapisuje z *-v*: *dav* 'dal', *piv* 'pil'. Palatalni *l'*, ki je otrdel v *l*, in *nj*, ki se v narečju razvije v *j*, se kot taka tudi zapisujeta: *bol* 'bolj', *nedela* 'nedelja', *pelem* 'peljem'; *gospodija* 'gospodinja', *svija* 'svinja'. V glagolu *moliti* je ohranjena praslovanska skupina *dl – modlt*, zapisana je sekundarna palatalizacija velarov pred sprednjimi samoglasniki: *noje* < *noge*, *druj* < *drug* ter asimilacija *-šč-* v *-š-*: *dvoriše* 'dvorišče', *zapušaš* 'zapuščaš'. Zvočnik *v*, ki se v koroškem narečju izgovarja dvoustnično (*w/ü*) se zapisuje z *v*: *tvuoj* 'tvoj', *sviet* 'svet', *vsak*, *vidu* 'videl'. Zvočnika *v* in *j* se pojavljata tudi kot protezi: *voni* 'oni', *voha* 'uho', *j'di* 'idi', *jimene* 'imena, Imn'. V besedilih so opazni še švapanje: *hvače* 'hlače', *kvop* 'klop', *vušti* 'skomine' in soglasniške premene *dn-* → *gn-*: *gnar* 'denar', *-li-* → *-j-*: *tejko* 'toliko', *vejka* 'velika', *-vi-* → *-j-*: *prajimo* 'pravimo'.

V oblikoslovju je v dajalniku in mestniku ednine moškospolskih samostalnikov končnica *-o*, nastala iz *-u*: *h Tonijo* 'k Toniju', *na krajo* 'na krajuu', v orodniku ednine ženskega spola pa končnica *-i*, nastala iz *-oj* pod štajerskim vplivom: *za p'či* 'za pečjo'. Moškospolski množinski rodilnik se končuje na *-u*: *volu* 'volov', mestnik na *-ah*: *pr gospudah* 'pri gospodih'. Opazni so še: prehod samostalnikov srednjega spola med ženskospolske samostalnike v množini: *stare lete* 'stara leta', moška končnica *-iga* za knjižno *-ega* v pridevniški sklanjatvi: *toplīga* 'toplega', *vsakiġa* 'vsakega', prvoosebno dvojinsko osebilo *-ma* za knjižno *-va* v glagolski spregatvi: *grema* 'greva' ter številni arhaični narečni prislovi: *ambrt* (< *enobart*) 'enkrat, некоč', *naambrt* 'naenkrat', *pole* 'potem', *prvobarti* 'prvič', *venč* 'več', *venčbarte* 'večkrat'. Kamnik svoja besedila barva z bogato koroško leksiko, katere velik del je bil prevzet že v starovisokonemški in srednjevisokonemški dobi, npr.: *ajznpon* 'železnica' ← nem. *Eisenbahn*, *barati* 'vprašati', *dečva* 'dekle', *devžej* 'žep' ← bav. avstr. *Diebsack*, *Deubsack*, *farba* 'barva' ← srvnem. *varwe*, *fehtati* 'prositi, prosjčiti' ← srvnem. *vēhten*, *gajžva* 'bič' ← srvnem. *geisel*, *gmajten* 'vesel' ← srvnem. *gameit*, *gorica* 'ograjen prostor za svinje', *grivati* 'jeziti', *gvant* '(moška) obleka' ← srvnem. *gewant*, *huba* 'posest, na katerem ne živi lastnik', *ibržnik* ← 'odvečen človek' ← prim. nem. *übrig*, *ofnat* 'odpreti' ← nem. *öffnen*, *pavr* 'kmet' ← nem. *Bauer*, *puob* 'fant' ← srvnem. bav. *puobe*, *r'pica* 'krompir', *ruse* 'brki', *šikana*

‘elegantna, urejena’ ← nem. *schick*, *šrajati* ← nem. *schreien* ‘vpiti, kričati’, *štinge* ‘stopnice’
← srvnem. *stěge* ‘stopnice’, *štrom* ← nem. *Strom*, *vržeh* ‘biti kriv’ ← nem. *Ursache*, *žvahta*
‘sorodstvo’ ← stvnem. *slahta*.

V nadaljevanju prispevka predstavljamo mežiške narečne značilnosti, kot se zrcalijo v Kamnikovi pesmi *Skurne besiede*:

*Mam staro bajto g'r pod goro,
že venč ko sedom liet s'n sam.
Je t'sto jiesen grunt pogoro,
me je že mevo, da bi znoro.*

*T'žko je kr durh na britof hodit,
viem, da tod ni vahko 'troke rodit,
a če bi drugih ne pr'ga'jan biv,
dan's be moreb'te sam bek biv.*

*A s'n na noge nekot s cajtom se postajo,
če tud mi sosed zmern je pankrt prajo,
št'k skurne besiede dovgo bolijo,
štake l'di še živijo,
ko so nidični še taj, ko čvovek nima kaj.*

*T'k so me učili, da samo ambart se živi,
da mr'm pošten b't pa dober tudi,
da mi ne bo keru g'r obrav,
da n'č nis'n devo, da s'n samo spav.*

*Za vsake reče se na krajo križ nardi,
pa s'n trpu skuoz, se spomijam samo dorih cajtov,
z'aj, ko sam bom m'ro na brifot jiet,
bi vahko reko, da bi na š'ti sviet še ambart rad prveko.*

*A s'n na noge nekot s cajtom se postajo,
 če tod mi sosed zmern je pankrt prajo,
 št'k skurne besiede dovgo bolijo,
 štake l'di še živijo,
 ko so nidični še taj, ko čvovek nima kaj.*

V pesmi najdemo za Kamnikovo narečje tipične glasoslovne značilnosti, kot so: dvoglasnik *ie* za stalno dolgi *iat* in po naglasnem umiku naglašeni *e*: *viem* 'vem', *sviet* 'svet', *besiede* 'besede', *liet* 'let, Rmn'; *jiesen* 'jesen'; dvoglasnik *uo* za stalno dolgi *o*: *skuoz* 'nenehno, ves čas' in *ou*, zapisan kot *ov*, za samoglasniški *ī*: *dovgo* 'dolgo'. Nadalje je opaziti do *e*-jevskega vokala znižani visoki nenaglašeni *-i*: *be* 'bi', *reče* 'reči, Tmn', *štake* 'taki', *moreb'te* 'morebiti'; popolno onemitev vzglasnega in izglasnega *i*: *mam* 'imam', *mevo* 'imelo', *tud* 'tudi', nenaglašenega *a*: *kr* 'kar', vzglasnega *o*-'troke 'otroke' in nenaglašenega *e* iz polglasnika: *dan's* 'danes', *s'n* 'sem'. Kratki polglasnik, nastal po redukciji samoglasnikov *i* in *o* ali *e* in *a* v besedah z umikom z dolgega končnega zloga nanju, se zapisuje z opuščajem: *b't* (< *bāt* < *bāti* < *biti*), *n'č* (< *nāč* < *nič*), *t'sto* (< *tāsto* < *tisto*), *g'r* (< *gār* < *gor*), *moreb'te* (*morebāte* < *morebiti*); *t'žko* (< *tāžko* < *težko*), *t'k* (< *tāk* < *tako* < *tako*). Opazni so še *e*-jevske akanje: *ambart* (< *enobart*) 'enkrat'; vzglasni (protetični) *j*-'jiet 'iti'; onemitev soglasnika *d*: *z'aj* 'zdaj'; srednji *l* za palatalni *l'*: *l'di* 'ljudi'; *j* za palatalni *n'* v položaju med dvema samoglasnikoma: *pr'ga'jan* 'preganjan', *spomijan* 'spominjam'; švapanje: *mevo* 'imelo', *vahko* 'lahko', *čvovek* 'človek' in premena *-vi-* > *-j-*: *prajo* 'pravil', *postajo* 'postavil'. Po narečnem izgovoru se končni *-l* v edninskem moškospolskem deležniku zapisuje kot *-u/-o*: *pogoro* 'pogorel', *znoro* 'znorel', *reko* 'rekel', *prveko* 'privekal', *devo* 'delal', *m'ro* (< *māro* < *māral* < *moral*), *trpu* 'trpel', dvoustnični izgovor končnega *-l* pa je zapisan z *-v*: *biv* 'bil', *gor obrav* 'gor obral = oponašal', *spav* 'spal'. V besedilu je zaslediti še rinezem:¹⁰ *venč* 'več', opazni pa so tudi mlajši naglasni umiki: *jiesen* 'jesen', *t'žko* 'težko', *l'di* (< *lādi* < *ljudje*).

Oblikoslovne posebnosti so moškospolska mestniška edninska končnica *-o* za knjižno *-u*: *na krajo*, samo kratki nedoločnik: *bom m'ro jiet*, *ni vahko rodit*, *mr'm pošten b't*, posamostaljeni pridevniški vprašalni zaimke *keri* 'kdo', štekanje: *štake* 'taki', *š'ti* (< *šāti*) 'ta', pridevniška oblika *dorih* 'dobrih' in narečni prislovi: *taj* 'tedaj', *zaj* 'zdaj', *zmern* 'zmerom', *nekot*

¹⁰ Rinezem je zastopstvo nekdanjih nosnih samoglasnikov z današnjim ustnim samoglasnikom in nosnim soglasnikom.

‘nekako’, med katerimi še posebej izstopa kratnostni prislov *ambart* < *enobart* ‘enkrat’, sestavljen z *-bart* namesto s *-krat*.

V besedju je ob slovansko izvornem besedju, npr. koroško *skuren* ‘grd, nespodoben’, opazitu tudi prevzete besede iz stičnih jezikov: *bajta* ‘hiša’ ← nar. sevit. *baita*, furl. *bàite*, *grunt* ‘tla, zemlja, posestvo’ ← srvnem. *grunt*, *durh* ‘nenehno, neprestanno’ ← nem. *durch*, *britof* ‘pokopališče’ ← srvnem. *vrīthof*, *bek* ‘proč, stran’ ← nem. *weg*, *cajt* ‘čas’ ← nem. *Zeit*, *nidičen* ‘nevoščljiv’ ← nem. *neidisch*, *pavr* ‘kmet’ ← nam. *Bauer*, *pankrt* ‘nezakonski otrok’ ← srvnem. *banchart*, *bankart*, bav. avstr. *Pankert*, nem. *Bankert*.

Zaključek

Narečja so vse bolj zastopana v različnih medijih in popularni kulturi, iz anonimnosti pa se prebija tudi slovenska narečna književnost, kar je mogoče pripisati temu, da je za izražanje intimnih doživetij materni jezik veliko primernejši kot naučeni knjižni. Čeprav je narečje kot neknjižna zvrst slovenskega knjižnega jezika izrazito govorjeni jezik, dialektologi ugotavljamo, da se obseg rabe narečij vse bolj širi, in to tako pri nas kot v svetu. Tudi v popularno glasbo, ki intenzivno vpliva na naše vsakdanje življenje in razumevanja sveta, v katerem živimo, izvajalci vse pogosteje vnašajo narečno. Pogosto so to le določeni glasoslovni, oblikoslovni in leksikalni elementi, če pa je narečje v pesem preneseno v celoti, so ta besedila na glasoslovni in oblikoslovni ravni običajno natančen posnetek govorjenega narečja, na leksikalni ravni pa so ob prevladujočih splošnoslovenskih in narečnih leksemih opazne tudi prevzete besede iz stičnih jezikov. Marija Stanonik ugotavlja(2007: 464), da se narečja polagoma dvigajo na raven enakovrednih jezikovnih podsistemov, in poudarja, da je slovensko narečjeslovje zmote o manjvrednosti narečja in predsodke, »češ da je kot najnižja socialna zvrst govorjenega jezika, povezano z zemljepisno omejenim območjem, skrajno pomanjkljivo glede različnih slovničnih kategorij, brez strukture in pravil, na gledališkem odru primerno kvečjemu za komedije«, odpravilo.

Literatura

Igor ANTIČ, 1999: *Nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Angelos BAŠ (ur.), 2004: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana. Mladinska knjiga.

Anja BENKO, 2013: *Narečna bera*. Dostopno na <https://www.narecna-bera.si>.

France BEZLAJ, 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika A–J*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik in Mladinska knjiga.

– – 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika K–O*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik in Mladinska knjiga.

– – 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika P–S*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik in Mladinska knjiga.

– – 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika Š–Ž*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik in Založba ZRC.

Nina BROVČ, 2003: *Ohranjanje narodne identitete na Škotskem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostop 13. 11. 2024 na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Brovci-Nina.PDF>

Brigitta ENGLUND DIMITROVA, 2004: Orality, literacy, reproduction of discourse and the translation of dialect. I. Helin (ur.), *Dialektübersetzung und Dialekte in Multimedia*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 121–139.

Franci JUST, Mihaela KOLETNIK, 2022: Prekmurska narečna poezija Ferija Lainščka. *Slavistična revija* 70/ 2, 127–141.

Stane JUŽNIČ, 1981: *Novejša zgodovina* (izbrana poglavja). Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Milan KAMNIK, 2017: *Ibržnik*. Maribor: Kulturni center.

Matjaž KMECL, 1983: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Universum.

Mihaela KOLETNIK, 2008: Prekmursko narečje v medijih. M. Pezdirc Bartol (ur.), 44. *SSJLK, Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenščino, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 36–42.

– – 2008a: The Prekmurje dialect in popular music. I. Helin (ur.), *Dialect for all seasons: cultural diversity as tool and directive for dialect researchers and translators*. Münster: Nodus Publikationen. 219–226.

Mihaela KOLETNIK, 2015: Prekmursko narečje kot identitetni dejavnik v popularni kulturi. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 86 = n. v. 51/4, 25–45.

Mihaela KOLETNIK, Alenka VALH LOPERT, 2013: Narečje v medijih. M. Jesenšek (ur.), *Slovenski jezik v stiku evropskega podonavskega in alpskega prostora*. Maribor: Mednarodna

- založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 197–221. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 93)
- Mihaela KOLETNIK, Alenka VALH LOPERT, 2015: Non-standard Features of the Slovene Language in Slovene Popular Culture. Maribor: Univerzitetna založba univerze v Mariboru. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 127).
- Mihaela KOLETNIK, Melita ZEMLJAK JONTES, 2016: Styrian and Carinthian in Slovenian popular music. *Intralinea online translation journal*, special issue. Dostopno na <http://www.intralinea.org/specials/article/2183>.
- Jelka KOS, 2008: *Prehodni govori med koroško in štajersko narečno skupino (koroški govori Javorja, Zgornjega Razborja in Mežice)*. Magistrsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Tine LOGAR, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ur. Karmen Kenda-Jež. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Thomas LUCKMANN, 1991: Jezik in osebna identiteta. Prevod: Maja Caserman. *Teorija in praksa* 28/7. 796–803.
- Mira MORI, 2007: *Koroško narečje v glasbi*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Špela PAHOR, 2011: Popularna kultura in vsakdanje življenje. Dostop 13. 11. 2024 na <http://kud-logos.si/2011/10/21/popularna-kultura-in-vsakdanje-zivljenje>.
- Alan ROPOŠA, 2006: *Popularna kultura in identiteta v pozni moderni*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostop 13. 11. 2024 na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Roposa-Alan.PDF>.
- Vera SMOLE, 2009: Pomen in vloga (slovenskih) narečij danes. V. Smole (ur.), *Slovenska narečja med sistemom in rabo*. Obdobja 26 – Metode in zvrsti. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 557–563.
- Marko SNOJ, 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Dostopno na www.fran.si.
- Marija STANONIK, 2007: *Slovenska narečna književnost*. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora, 51).
- Peter STANKOVIČ, 2002: Kulturne študije: pregled zgodovine, teorij in metod. A. Debeljak idr. (ur.), *Cooltura: Uvod v kulturne študije*. Ljubljana: Študentska založba. 11–71.

Hildegard STRIEDTER TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin: Osteuropa-Institut Berlin, Berlin-Dahlem.

Hotimir TIVADAR, 2014: Nacionalno v slovenskem jeziku. M. Jesenšek (ur.), *Slovenski jezik na stičišču več kultur*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 266–279. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 102)

Jože TOPORIŠIČ, 1992: Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.

—, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Zinka ZORKO, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor: Slavistično društvo. (Zora, 6).

Povzetek

Prispevek se osredinja na rabo koroškega narečja v pesmih štirih koroških kantavtorjev, Milana Pečovnika – Pidžija, Milana Kamnika, Adija Smolarja in Marjana Smoleta. Zanima nas, koliko so njihova popevkarska besedila, ki se morajo nekoliko ozirati tudi na možnosti glasbenega izražanja (npr. ritem), posnetek govornega koroškega narečja, ki se od drugih slovenskih narečij razlikuje zlasti v naglasu, glasoslovju, oblikoslovju in leksiki. Med omenjenimi avtorji, ki največkrat pojejo v knjižni slovenščini, izstopa Milan Kamnik, katerega več kot polovica pesmi je narečnih. Mesto naglasa v njihovem zapisu ni označeno, tudi kvantiteta in kvaliteta samoglasnikov ne; z opuščanjem se v posameznih primerih označuje le izguba samoglasnikov (moderna vokalna redukcija). Besedila so zapisana s samoglasniškim sistemom, ki vsebuje tudi narečne grafeme *ie* za praslovanska stalno dolgi *jat* in dolgi *e*, npr. *brieh* ‘breg’, *očiesa* ‘Red’, in *uo* za praslovanski dolgi *o*: *buoh* ‘bog’, *gospuod*. V soglasniškem sistemu je opazno švapanje, tj. premena nekoč trdega *l* pred samoglasniki *u*, *o* in *a* v *w*: *bvo* ‘bilo’, *rekva* ‘rekla’, na oblikoslovni ravnini narečne končnice, prislovi, npr. *venčbart* ‘večkrat’, *ambart* ‘enkrat’, štekanje, tj. dodajanje zvočnika *š* v kazalnih zaimkih in prislovihi: *šta* ‘ta’, *štak* ‘tako’, v besedju pa je ob dialektizmihi, npr. *barati* ‘vprašati’, *dečva* ‘dekle’, *devžej* ‘žep’, *r'pica* ‘krompir’, tudi veliko zlasti nemških izposojenk, npr. *britof* ‘pokopališče’, *cajt* ‘čas’, *pavr* ‘kmet’, *šparati* ‘varčevati’, *šrajati* ‘kričati’, *virt* ‘gospodar’.

Summary

The paper focuses on the use of the Carinthian dialect in songs of four singer-songwriters, Milan Pečovnik - Pidži, Milan Kamnik, Adi Smolar and Marjan Smole. We are interested in the extent of Carinthian dialectal characteristics used in popular songs, especially due to the fact that lyrics also have to undertake other means of expression (i. e. rhythm). The Carinthian dialect differs from other Slovenian dialects considering mostly word accent, phonetics, morphology and lexicology. The above mentioned singer-songwriters most often sing in Slovenian literary language, the author most standing out by using Carinthian dialectal characteristics is Milan Kamnik with more than half of his songs written and sung in dialect. The word accent, quantity and quality of vowels are not marked; the apostrophe in some cases indicates vowel loss (modern vocal reduction). The texts are written according to the vowel system, which also includes dialectal graphemes *ie* for Proto-Slavic long *ě* (jat) and long *e*, for example *brieh* (S. breg) 'hill', *očiesa* (S. očesa) 'eye G. Sg.', and *uo* for the Proto-Slavic long *o*: *buoh* (S. bog) 'God', *gospuod* (S. gospod) 'gentleman'. The consonant system shows the so-called 'švapanje', ie. transformation of *l* in front of the vowels *u*, *o* and *a* into *w*: *bvo* (S. bilo) '(it) was', *rekva* (S. rekla) '(she) said', morphologically there are dialectal mostly endings, also adverbs, e. g. *venčbart* (S. večkrat) 'several times', *ambart* (S. enkrat) 'once', 'štekanje', ie. adding *š* to the demonstrative pronouns and adverbs: *šta* (S. ta) 'this', *štak* (S. tako) 'so', lexically we can observe a lot of dialectisms, e. g. *barati* 'ask', *dečva* 'girl', *devžej* 'pocket', *r'pica* 'potatoe', and a particularly large number of German loanwords, e. g. *npr. britof* ← Ger. Friedhof 'cemetery', *cajt* ← Ger. Zeit 'time', *pavr* ← Ger. bauer 'farmer', *šparati* ← Ger. sparen 'to save', *šrajati* ← Ger. schreien 'to shout', *virt* ← Ger. Wirt 'master'.

Tone Partljič

slovenski pisatelj, dramatik, predmetni učitelj, scenarist, politik

PARTLIČEVI SPOMINI NA »GOSPO« ZINKO ZORKO

Partlič je predstavil svoje spomine na »gospo« Zinko Zorko. Opisal je tudi posebno zgodbo, ki jo že popisal v neki humoreski, pa tudi v zborniku Zinke Zorko (2020: 57). *Izvedel sem, da je Zinka menda zaradi srčne aritmije hospitalizirana v našem Univerzitetnem kliničnem centru v Mariboru. Ker sem doma blizu bolnišnice, sem sklenil, da jo obiščem in se ponudim, da ji prinesem kako stvar, ki bi jo morda želela. Grem po stopnicah na kardiologijo, a je bil menda še čas kosila in medicinska sestra mi je svetovala, naj počakam kakih deset minut. Ker nisem želel čakati pred sobami, sem šel nazaj na stopnice, tam pa sem sedel kar na eno od njih. Čez petnajst minut sem odšel k akademikinji v sobo. Zelo se je začudila in tudi razveselila. Rekla je, da ni nič hudega, a da mora čakati izvide in da je mogoče tudi malo pregorela od vsega dela. Bila je vedra in pozitivna, kot smo bili vajeni. Potem sem šel domov in dan kasneje izvedel, da so jo že odpustili in je torej nisem več obiskal. Zvečer je zazvonil telefon, na drugi strani je bila moja druga prijateljica slavistka, precej mlajša od naju z Zinko. Začudena je vprašala: »O, ti si? Sem te res dobila. Si doma?« »Seveda. Kaj pa je?«*

»A nisi v bolnišnici? Kolegica te je videla, da si na poti na kardiološki oddelek omagal in se zgrudil na stopnicah!«

»Ne, samo sedel sem na stopnicah in čakal, da grem k Zinki.«

»Hvala Bogu, da si v redu. Ne zameri.«

Ampak nesporazumov še ni bilo konec. Dan kasneje je nekdo v našem bloku umrl in izobesili so nad enim od vhodov črno zastavo. Zvečer zopet klic. Ista prijateljica je poklicala ženo: »Včeraj sem govorila s Tonetom. Ni priznal, da je v bolnišnici. Toda sedaj mi je ista kolegica povedala, da je na vašem bloku črna zastava, in to pri vašem vhodu! Da ni kaj najhujšega?«
»Ne, zastava ni nad našim vhodom. Čakaj, dam ti Toneta ...«

»Nikar, saj verjamem, da je bil samo pri Zinki Zorko, slišim, da je tudi z njo vse v redu!« In telefon je bil že prekinjen. Seveda sva se s to kolegico kasneje smejala nesporazumom in tisti njeni kolegici, ki jo je obveščala. Tudi kasneje sem Zinko še velikokrat srečal, vendar ji o svoji »smrti« v času njene srčne aritmije nisem pripovedoval.

Ženske v Vorančevih zapisih

V svojem prispevku pa je Partljič predstavil svoj pogled na ženske v Vorančevih zapisih, temeljna razmišljanja je povezoval z zapisi, ki jih je s svojim znanstvenoraziskovalnim delom na področju zgodovine slovenskega jezika in slovenskih narečij utrdila akademikinja Zinka Zorko in s tem postavila temelje slovenske dialektologije. Odkrivala je posebnosti domačih koroških govorov ter štajerskih in panonskih narečij. Proučevala je dialektizme piscev, ki so pisali na teh govornih področjih, in hišna imena na severni jezikovni meji. Na Koroškem se je še posebej posvetila proučevanju dialekta v delih Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca; obdelala je Jamnico, Samorastnike in Solzice. Z raziskovanjem »belih lis« na dialektološkem zemljevidu Slovenije pa je na novo zarisala meje med posameznimi narečnimi skupinami in govori.¹

Zinka Zorko piše, da je Prežih v svoje delo vključeval vzorce mežiškega narečja (Zorko 2010: 32). Prežih torej ne predstavlja zgolj lastnega otroškega čustvovanja, temveč to pozunanja skozi prostor in regionalno kulturo. Po pogovorih z osnovnošolskimi učiteljicami slovenščine o obravnavi avtobiografskih del v osnovnih šolah sklepam, da je za učence jezik Prežihovih pripovedi težje razumljiv od Cankarjevega Mojega življenja, saj pri Prežihu narečne besede stojijo na osrednjih mestih in so pravzaprav ključne besede posameznih zgodb (npr. solzice, pisanke, rajniš, zeks, šartelj, kramoh, bicki itd.), obenem pa niso eksplicitno razložene, kot na primer že v besedilu pojasni Cankar besedo štrbonclji. Zadnja zgodba v zbirki, »Ajzdovo strnišče«, za katero Koruza piše, da je kronološko prva Prežihova avtobiografska zgodba iz zbirke (Koruza 2010: 158), zariše krog med starostjo in mladostjo, povezuje ju zemlja, polje kot prostor rojevanja in umiranja.

Zorko predstavlja mežiško narečje, iz katerega je Voranc vključeval zlasti besedje in besedotvorne vzorce, medtem ko sta glasoslovna in oblikoslovna ravnila knjižni in dodaja, da Voranc zajema sistem knjižnega jezika glede na namen sporočanja na dve osnovni obliki sporočil: subjektivizirana in objektivizirana sporočila. V prvih se kaže subjektivni odnos do tega, kar posreduje; učinek, ki naj ga sporočilo doseže, je odvisen od stopnje čustvene aktivnosti pisca, tudi odzivnost na tako sporočilo ostaja na čustveni ravni. Da avtor tako

1 spletni vir pridobljen 15. 9. 2024, dostopno na: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/zorko-zinka-terezija/>

odzivnost doseže, mora biti sposoben izbrati izrazje, ki čim bolj natančno in sugestivno posreduje njegovo čustveno aktivnost. Dodaja še, da je dialektizem ali narečna posebnost/značilnost tisto, kar je za posamezno narečje značilno, in sicer na kateri koli jezikovni ravni. Večina vsakdanjih besed za prvotne oblike in okoliščine življenja v knjižnem jeziku ima svoj izvor v obeh osrednjih narečjih (Zorko 2010: 31).

V svoji predstavitvi je Partljič predstavil vlogo ženske v Vorančevih zapisih, zato menimo, da je potrebno omeniti proučevanje dialekta Zinke Zorko (2010: 35), v delu Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca Jamnica. V romanu Jamnica najdemo zanimive samostalniške besede in samostalnike: črne begute 'cunje'; mala skrev 'skrivališče'; otročja drosa 'množica'; stanoga 'suha ženska' ... Najdemo pa tudi slogovno slabšalne besede in zmerjavke: cafuta 'vlačuga'; lola 'neumna ženska'; kveka 'pohabljen človek'; poludje 'ropotija'; terba 'neumnica'; avša, kurba, kuzla, prasica, psica, teslo. V romanu pa se pojavljajo tudi prevzete besede, zlasti iz nemščine: abšajdasnik (ob steljeraji), fretar, habe 'perutnice', špad, žagnad, žehtar, žlahta, žegnan, žlot 'sodrga'.

Tudi Jože Pogačnik je interpretiral Prežihovo novelo iz Samorastnikov, in sicer Ljubezen na odoru (Pogačnik 1983: 71–82). Poudaril je silovitost Prežihovih biološko elementarnih, erotičnih opisov tako osrednjih likov kot vsega dogajanja v besedilu, tako na primer zlasti opis Radmance: »Bila je srednje velika baba, krepka, bedrata in prsata /.../.«. Prežih je zanj zapisal, da je bila »prava kobila«, Ferdo Kozak, tedanji urednik Sodobnosti, pa je izraz popravil v »lepotica«. In zanimivo je, da je tudi Pogačnik omenjeni odlomek, ki siromaši Radmančino erotično eksplozivnost, citiral po Kozakovem popravku, čeprav je sicer sam pisal o popravkih v Prežihovih besedilih, ki da so bili pogosto moralistične narave (Pogačnik 1983: 74). Včasih so mu jih narekovali uredniki, včasih pa je Prežih določena mesta popravljal sam.

Tone Partljič je svojo razpravo brez moraliziranja, z uporabo erotičnih opisov osrednjih likov, podal kot odrski nastop. Na njegov »Partljičevski« način je predstavljal ženske like in zgodbe, tudi kot narečno posebnost. Preprosto in spretno se je izognil socialni kritičnosti, z namenom slišati in razumeti, ne zgolj narečja, ampak tudi ženske. Brez pomilovanja in obsojanja je nizal njihove zgodbe, z osnovnim namenom razumeti jih. Kot dober poznavalec Prežiha je dal slutiti

njegova moralna in družbena izhodišča, ki naj bi se postavila po robu sodobnosti in utemeljevala svet prihodnosti. Pogačnik (1963: 983) jih opisuje kot dovolj trdne in dovolj odporne za človekovo osebno in družbeno resničnost v prihodnosti.

- Ljubezen, ki je v praksi uporaba človeka, naj se preoblikuje v menjavo istovrstnih vrednosti (ljubezen za ljubezen).

- Najvišji smisel človekovega življenja je materinstvo; ker otroci pripadajo prihodnosti, se jim morajo tudi starši podrediti.

- Ob razčlembi morale se mu je razodelo zelo preprosto načelo, ki velja za vse čase: ne stori ničesar, kar bi drugega motilo ali mu škodovalo.

Tone Partlič je predstavil svoje spomine na »gospo« Zinko Zorko.

Literatura:

- Tone PARTLIČ, (2020) Zinkin zbornik. Ur. Marko Jesenšek : Selnica ob Dravi: Občina, 2020.

- Zinka ZORKO, (2010) »Korenine koroščine v Prežihovem knjižnem jeziku«. Prežihov Voranc – Lovro Kuhar. Ur. Aleš Gabrič. Ljubljana; Dunaj: Inštitut za novejšo zgodovino; Slovenski znanstveni inštitut, 2010. 120–131. 31–42.

- Jože KORUZA, »O nastanku Prežihovih Solzic«. Jezik in slovstvo 13.5 (1968): 151–159.

- Jože POGAČNIK, (1993). PREŽIHOV VORANC IN SODOBNI ČAS. *Sodobnost* (1963), letnik 41, številka 11/12. str. 983. Pridobljeno 15. 11. 2024 na URN:NBN:SI:DOC-QC281AUS from <http://www.dlib.si>.
- Andrej LEBEN, (2011) »Avtobiografsko pisanje v novejši slovenski literaturi«. Ur. Alenka Koron in Andrej Leben. *Avtobiografski diskurz*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2011. 161–174.
- Silvija BOROVNIK, (2010). Znani, neznani Prežihov Voranc. *Jezik in Slovestvo*, 55(3-4), 17-32. Pridobljeno 15. 11. 2024 na <https://doi.org/10.4312/jis.55.3-4.17-32>

PREDAJA KNJIŽNE ZBIRKE ZORA, KNJIŽNICI KAPLA NA KOZJAKU

Marko Jesenšek je v sklopu dnevov akademikinje Zinke Zorko knjižnici na Kapli na Kozjaku predal zbirko knjig založniške zbirke ZORA, ki deluje v okviru založniške dejavnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Med predanimi 150 knjigami so tudi izdaje akademikinje Zinke Zorko:

- ZORA 150: Dialektologija na Dnevih akademikinje Zinke Zorko, Marko Jesenšek (ur.)
- ZORA 148: Narečno besedje slovenskega jezika: V spomin na akademikinjo Zinko Zorko
Marko Jesenšek (ur.)
- ZORA 114: Rojena v narečje: akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici
Marko Jesenšek (ur.)
- ZORA 64: Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih
Zinka Zorko
- ZORA 44: Jezikovna predanost: akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici
Marko Jesenšek (ur.), Zinka Zorko (ur.); Vida Jesenšek (prevajalka), Heather Pirjevec (prevajalka), Nada Šabec (prevajalka)
- ZORA 31: Besedoslovje v delih Frana Miklošiča Zinka Zorko (ur.), Mihaela Koletnik (ur.); Nada Šabec (angleški in nemški prevodi), Vida Jesenšek (angleški in nemški prevodi)

- ZORA 23: Avgust Pavel, Zinka Zorko (ur.), Miha Pauko (ur.)
- ZORA 25: Glasoslovje, besedoslovje in besedotvorje v delih Jakoba Riglerja, Zinka Zorko (ur.), Mihaela Koletnik (ur.)
- ZORA 28: Besedoslovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij, Marko Jesenšek (avtor in urednik), Zinka Zorko, Mihaela Koletnik, Drago Unuk, Irena Stramljič Breznik, Vida Jesenšek, Melanija Larisa Fabčič, Nada Šabec
- ZORA 18: Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen, Marko Jesenšek (ur.), Bernard Rajh (ur.), Zinka Zorko (ur.)
- ZORA 8: Logarjev zbornik: referati s 1. mednarodnega dialektološkega simpozija v Mariboru, Zinka Zorko (ur.), Mihaela Koletnik (ur.)
- ZORA 6: Haloško narečje in druge diaktološke študije, Zinka Zorko

S tem smo omogočili krajanom Kaple, da bodo njeno delo še bolj spoznali in da bodo na svoje narečje še bolj ponosni. Čeprav je narečje tu še vedno živo, je bil naš namen prispevati vsaj droben raziskani del narečja tja, kjer je bilo rojeno.

Marko Jesenšek ob predaji knjig knjižnici Kapla na Kozjaku

Zaključek

Ob zaključku Dnevov akademikinje Zinke Zorko smo ugotovili, da je narečje v slovenski poeziji in peti pesmi še kako živo. Pojejo po vsej slovenski deželi, Korošci pa še posebej. Pojejo otroci, odrasli, pa »ta stari« tudi, oni še »najtabolj«, pojejo ženske in moški, v mestih in še najbolj na podeželju, skoraj ob vseh priložnostih. Slovenska slovstvena folklorja je naša dediščina in naše bogastvo. Zato se zavedamo odgovornosti do naše dediščine in zato bomo naše spomine, preproste in iskrene, včasih tudi malo hudomušne, zapustili našim zanamcem. Dnevi na Kapli in Gradičsu na Kozjaku so nas prepričali, da mladi že vedo kaj z njimi in kako naprej.

V zadnjih letih je odnos Slovencev do narečja vse bolj spoštljiv, saj se zavedamo pomena lastnega jezika. Ohranjanje narečnega materiala igra pomembno vlogo pri gradnji lastne identitete ter nam ohranja vez do naših korenin in domačega okolja.

Pa naj končamo s Cankarjevo mislijo še ekrat: »Veseli ljudje bodo živeli tod po Kobanskem; pesem bo njih jezik in njih pesem bo vriskanje ...«